

บทที่ 3

มูลเหตุจูงใจที่ญี่ปุ่นต้องการเป็นประเทศสมาชิกประเภทถาวร ของคณะมนตรีความมั่นคงแห่งสหประชาชาติ

ญี่ปุ่นได้แสดงความต้องการจะสมัครเป็นประเทศสมาชิกประเภทถาวรของคณะมนตรีความมั่นคงแห่งสหประชาชาติอย่างเป็นทางการในปี 1994 โดยนายโยเฮอิ โคโน (Yohei Kono) รองนายกรัฐมนตรีและรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศในขณะนั้นได้กล่าวสุนทรพจน์ต่อที่ประชุมสมัชชาใหญ่แห่งองค์การสหประชาชาติเมื่อวันที่ 27 กันยายน 1994 แสดงถึงความปรารถนาที่จะได้รับการพิจารณาให้เป็นสมาชิกประเภทถาวรของคณะมนตรีความมั่นคงแห่งสหประชาชาติ (United Nations Security Council - UNSC) และญี่ปุ่นพร้อมที่จะรับภารกิจของสหประชาชาติภายใต้กรอบรัฐธรรมนูญของญี่ปุ่นซึ่งบัญญัติไว้ว่าห้ามญี่ปุ่นใช้กำลังเป็นเครื่องมือแก้ไขข้อพิพาทระหว่างประเทศ ทั้งนี้ได้เกิดความขัดแย้งขึ้นภายในประเทศเป็นอย่างมากเพราะมีความเห็นที่แตกต่างกันต่อบทบาทของญี่ปุ่นในเวทีระหว่างประเทศ โดยเฉพาะเวทีทางด้านความมั่นคง โดยเสียงส่วนใหญ่เห็นว่าถึงเวลาแล้วที่ญี่ปุ่นควรมีสถานภาพพิเศษในสหประชาชาติ แต่ความคิดเห็นอีกส่วนหนึ่งนั้นเห็นว่าญี่ปุ่นยังขาดความสามารถและไม่มีอิทธิพลเพียงพอที่จะจัดการกับภารกิจของโลกได้ และยังมีความกังวลอีกว่าหากญี่ปุ่นมีฐานะเป็นประเทศสมาชิกประเภทถาวรของคณะมนตรีความมั่นคงแห่งสหประชาชาติแล้ว ญี่ปุ่นคงหลีกเลี่ยงการปฏิบัติตามพันธกรณีพิเศษในการมีส่วนร่วมทางทหารตามที่กำหนดไว้ในหมวด 7 ของกฎบัตรสหประชาชาติได้ลำบาก ดังนั้นจึงแทบจะเป็นไปไม่ได้เลยสำหรับญี่ปุ่นที่จะปฏิเสธการเข้าร่วมในกิจกรรมทางทหารในการรักษาสันติภาพของสหประชาชาติ¹

¹ สมใจ ตะเกาพงษ์, "ญี่ปุ่นกับภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ : การขยายบทบาททางการเมืองเพื่อรักษาผลประโยชน์ทางความมั่นคงในทศวรรษ 1970 - 1990," (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2540), น. 90-91.

ดังนั้นการวิเคราะห์แรงจูงใจของรัฐบาลญี่ปุ่นที่ต้องการได้แก้อิสรมาชิกประเภทถาวรของคณะมนตรีความมั่นคงแห่งสหประชาชาติหรือ UNSC จนกระทั่งแสดงออกอย่างเป็นทางการนั้นจึงเป็นสิ่งที่น่าสนใจว่าอะไรคือแรงผลักดันดังกล่าว โดยหากจะประมวลถึงมูลเหตุจูงใจที่ญี่ปุ่นต้องการได้ที่นั่งดังกล่าวตามกรอบทฤษฎีการเมืองเกี่ยวนั้น สามารถประมวลได้ดังนี้

ปัจจัยภายนอก

ปัจจัยภายนอกตามกรอบทฤษฎีการเมืองเกี่ยวนั้นนำมาใช้วิเคราะห์ในกรณีนี้คือ ปัจจัยสภาพแวดล้อมโลกยุคหลังสงครามเย็น (post cold war environment) ซึ่งหมายถึงความสัมพันธ์ระหว่างมหาอำนาจต่าง ๆ ในยุคปัจจุบันที่มีการแข่งขันกันหรือไม่อย่างไร และปัจจัยด้านสภาพแวดล้อมทางทรัพยากร (resource environment) ซึ่งหมายถึงทรัพยากรต่าง ๆ จากภายนอกที่รัฐหนึ่ง ๆ ใช้ประโยชน์ ในที่นี้หมายถึงทรัพยากรทางทหารของสหรัฐอเมริกา ทั้งสองปัจจัยนำมาวิเคราะห์ได้ดังนี้

ระบบการเมืองโลกยุคหลังสงครามเย็น

ในช่วงสงครามเย็น การเมืองระหว่างประเทศเป็นระบบแบบ 2 ขั้ว คือขั้วโลกเสรีที่มีสหรัฐอเมริกาเป็นผู้นำและขั้วคอมมิวนิสต์ที่มีสหภาพโซเวียตเป็นผู้นำ ในยุคนั้นนโยบายด้านความมั่นคงของญี่ปุ่นคือหลีกเลี่ยงการเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับปัญหาด้านการเมืองและความมั่นคงระหว่างประเทศ และพึ่งพาสหรัฐอเมริกาในการป้องกันประเทศเป็นสำคัญ ทั้งนี้ญี่ปุ่นยอมให้สหรัฐอเมริกาสามารถเข้ามาตั้งฐานทัพในประเทศได้ จึงถือได้ว่าสหรัฐอเมริกามีอิทธิพลอยู่เหนือการกำหนดนโยบายต่างประเทศของญี่ปุ่นอย่างมาก ในยุคสงครามเย็นนี้ ญี่ปุ่นเน้นบทบาททางด้านเศรษฐกิจเป็นสำคัญ และสามารถพัฒนาชาติให้ประสบความสำเร็จ เปลี่ยนสถานะจากประเทศผู้แพ้สงครามกลายเป็นประเทศที่มีระดับการพัฒนาเศรษฐกิจเป็นอันดับต้น ๆ ของโลกได้ในช่วงปลายทศวรรษที่ 1970

เมื่อเข้าสู่ยุคหลังสงครามเย็นช่วงทศวรรษที่ 1990 ระบบการเมืองโลกเหลือเพียงขั้วเดียวคือขั้วโลกเสรีที่มีสหรัฐอเมริกาเป็นผู้นำ ระบบคอมมิวนิสต์ล่มสลายไป ความขัดแย้งเรื่องอุดมการณ์หมดไป การค้าขายได้กลายเป็นสิ่งที่ทุกประเทศให้ความสำคัญมากกว่าด้านการเมือง ประเทศจีนซึ่งกลายเป็นประเทศคอมมิวนิสต์ที่ใหญ่ที่สุดในโลกเองก็เปิดประตูต้อนรับการค้าการลงทุนจากนอกประเทศอย่างเต็มที่โดยไม่ได้ให้ความสำคัญกับเรื่องอุดมการณ์ทางการเมืองเหมือน

แต่ก่อน ญี่ปุ่นกลายเป็นประเทศที่มีระดับทางเศรษฐกิจดีเป็นอันดับหนึ่งของโลก ในขณะที่อำนาจทางเศรษฐกิจของสหรัฐอเมริกา นั้นเสื่อมถอยลง ระเบียบโลกใหม่ (New World Order) ซึ่งประกาศโดยสหรัฐอเมริกานั้นตั้งอยู่บนความเชื่อที่ว่า การแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งและบรรลุความมั่นคงร่วมกันจะเป็นไปได้ก็ด้วยความร่วมมือกันระหว่างประเทศต่าง ๆ และเมื่อความรุ่งเรืองทางเศรษฐกิจของประเทศอุตสาหกรรมทั้งหลายต้องอาศัยความมีสันติภาพและเสถียรภาพระหว่างประเทศเป็นองค์ประกอบสำคัญเบื้องต้นด้วยแล้ว ประเทศเหล่านั้นก็ควรมีส่วนรับผิดชอบในการรักษาระเบียบระหว่างประเทศร่วมกับสหรัฐอเมริกาในสัดส่วนที่ยุติธรรมด้วย ประเทศในยุโรปและญี่ปุ่นมีความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจแต่ก็มีจุดอ่อนทางทหาร ในขณะที่สหรัฐอเมริกามีความเข้มแข็งทางทหาร แต่ก็ไม่สามารถรับประกันว่าค่าใช้จ่ายในการดำเนินระเบียบใหม่ของโลกตามลำพังได้²

ดังนั้นประเทศญี่ปุ่นจึงเป็นประเทศหนึ่งที่ถูกคาดหวังอย่างมากและญี่ปุ่นเองก็เล็งเห็นความสำคัญในการดำเนินนโยบายด้านความมั่นคงภายใต้ระเบียบโลกใหม่ โดยเฉพาะเมื่อการดำเนินนโยบายดังกล่าวเป็นการตอบสนองของความคาดหวังของสหรัฐอเมริกาด้วยแล้ว ญี่ปุ่นจึงเห็นชอบที่จะเปลี่ยนแปลงนโยบายความมั่นคงของตนไปสู่การมีส่วนร่วมในการรักษาความมั่นคงระหว่างประเทศมากขึ้น และสงครามอ่าวเปอร์เซียก็ได้พิสูจน์ว่าบทบาทของญี่ปุ่นในการรักษาความมั่นคงร่วมกันนั้นยังคงไม่มีความพร้อมเพียงพอ

ในปี 1990 นั้นเกิดเหตุการณ์อิรักบุกคูเวตขึ้น และนำไปสู่สงครามอ่าวเปอร์เซียในที่สุด เหตุการณ์นี้กระทบต่อภาพลักษณ์ของญี่ปุ่นในด้านความมั่นคงระหว่างประเทศเป็นอย่างมากอันเนื่องมาจากความล้มเหลวให้ความช่วยเหลือแก่ประเทศในตะวันออกกลางที่ได้รับผลกระทบจากสงคราม ทั้งที่จริงแล้วญี่ปุ่นพึ่งพาน้ำมันจากตะวันออกกลางอย่างสำคัญ สหรัฐอเมริกาไม่พอใจในนโยบายการทูตที่ได้แต่สั่งจ่ายเช็ค (check-book diplomacy) ของญี่ปุ่นเป็นอย่างมาก ดังนั้นนานาชาติโดยเฉพาะสหรัฐอเมริกาและพันธมิตรตะวันตกเริ่มเรียกร้องให้ญี่ปุ่นแสดงบทบาทในเวทีความมั่นคงให้เหมาะสมกับฐานะของประเทศที่เป็นชาติมหาอำนาจทางด้านเศรษฐกิจ

² พิชิต บุญสุด, "พระราชบัญญัติการปฏิบัติการรักษาสันติภาพของสหประชาชาติ: การเปลี่ยนแปลงนโยบายความมั่นคงของญี่ปุ่นในช่วงต้นทศวรรษ 1990," (ภาคนิพนธ์มหาบัณฑิต คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2537), น. 34-35.

เมื่อโลกเข้าสู่ศตวรรษที่ 21 แล้ว ภัยคุกคามตลอดจนสภาวะแวดล้อมในการเมืองระหว่างประเทศนั้นได้เปลี่ยนแปลงไปจากยุคสงครามเย็นและยุคหลังสงครามเย็นเป็นอย่างมาก โดยความขัดแย้งระหว่างประเทศหรือระหว่างรัฐชาตินั้นน้อยลง แต่ภัยคุกคามต่อมนุษยชาติเช่น ความอดอยาก ปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม การละเมิดสิทธิมนุษยชน การก่อการร้าย ฯลฯ ซึ่งเป็นปัญหาที่ไม่สามารถจำกัดขอบเขตด้วยพรมแดนนั้นมีความรุนแรงเพิ่มขึ้น ในขณะที่เดียวกันตัวแสดงในเวทีการเมืองระหว่างประเทศมีเพิ่มขึ้นนอกเหนือไปจากรัฐชาติต่าง ๆ เช่น องค์กรที่ไม่แสวงหากำไรหรือ NGO นั้นก็มีบทบาทโดดเด่นมากขึ้นด้วย แต่อย่างไรก็ดี การเมืองระหว่างประเทศยังคงเป็นการเมืองแบบขั้วเดียวซึ่งมีสหรัฐอเมริกาเป็นผู้นำโลกอยู่ นอกจากนี้ยังเกิดเหตุการณ์ 9/11 ขึ้นและภัยจากผู้ก่อการร้ายได้กลายเป็นภัยคุกคามต่อสันติภาพโลกมากที่สุด ระบอบการเมืองระหว่างประเทศยิ่งโดดเด่นยิ่งขึ้นว่าเป็นการเมืองแบบขั้วเดียว เพราะสหรัฐอเมริกากลายเป็นผู้นำโลกอย่างเต็มตัวในการต่อต้านภัยจากผู้ก่อการร้าย สหรัฐอเมริกานั้นสนับสนุนญี่ปุ่นให้มีบทบาทมากยิ่งขึ้นในเวทีระหว่างประเทศเพื่อแบ่งเบาภาระของสหรัฐอเมริการวมทั้งต้องการให้ญี่ปุ่นสนับสนุนสหรัฐอเมริกาในสงครามต่อต้านการก่อการร้ายด้วย ดังนั้นญี่ปุ่นจึงได้เข้ามามีส่วนร่วมในประชาคมระหว่างประเทศในศตวรรษที่ 21 อย่างโดดเด่น ญี่ปุ่นแสดงความพร้อมและเจตน์จำนงอย่างเด่นชัดว่าญี่ปุ่นจะเข้ามามีส่วนร่วมในเวทีการเมืองระหว่างประเทศมากยิ่งขึ้น ทั้งนี้ส่วนหนึ่งมาจากความพร้อมของประเทศในด้านเศรษฐกิจและความต้องการแสวงหาบทบาทด้านความมั่นคงระหว่างประเทศด้วย

สหรัฐอเมริกาปรับบทบาทด้านความมั่นคงต่อญี่ปุ่น

ดังได้กล่าวไว้ว่าในยุคสงครามเย็นนั้น ญี่ปุ่นมีสหรัฐอเมริกาเป็นผู้คุ้มครองด้านความมั่นคงมาโดยตลอด และสหรัฐอเมริกากับญี่ปุ่นนั้นเป็นพันธมิตรที่แนบแน่นและมีสนธิสัญญาความมั่นคงต่อกันมาตั้งแต่ปี 1951 (Japan – US Security Treaty) แต่ในช่วงปลายทศวรรษที่ 1960 ญี่ปุ่นเริ่มมีความขัดแย้งกับสหรัฐอเมริกาในด้านเศรษฐกิจ สหรัฐอเมริกานั้นขาดดุลการค้ากับญี่ปุ่นติดต่อกันหลายปีและมีมูลค่ามากขึ้นทุกปีด้วย ในประเทศสหรัฐอเมริกาเริ่มมีเสียงวิพากษ์วิจารณ์ว่าญี่ปุ่น “โดยเสรี” สำหรับการได้รับความคุ้มครองป้องกันความมั่นคงจากสหรัฐอเมริกาและเริ่มเรียกร้องให้ญี่ปุ่นแบ่งเบาภาระในด้านนี้ ญี่ปุ่นเองก็เริ่มวิตกกังวลว่าสหรัฐอเมริกายังมีความเต็มใจจะช่วยปกป้องคุ้มครองญี่ปุ่นต่อไปอีกหรือไม่ มีการหารือประเด็นนี้กันอย่างแพร่หลายในประเทศญี่ปุ่น ญี่ปุ่นเริ่มมีแนวความคิดว่าควรจะขยายกำลังทหารอย่างค่อยเป็นค่อยไปเพื่อแสดง

ความรับผิดชอบมากขึ้นแต่อย่างไรก็ดีทิศทางของประเทศยังคงเน้นบทบาททางด้านเศรษฐกิจมากกว่าการทหารเช่นเดิม

ด้วยความผันแปรทางสถานการณ์ สหรัฐอเมริกามีทัศนคติเปลี่ยนไปจากการยอมดำเนินบทบาทเป็นผู้คุ้มครองญี่ปุ่นภายใต้ระบบระหว่างประเทศอันมีเสถียรภาพมาสู่ความคาดหวังให้ญี่ปุ่นเพิ่มบทบาทในการรักษาระบบระหว่างประเทศร่วมกับตน โดยความผันแปรอย่างสำคัญของสถานการณ์ในขณะนั้นคือภาวะความตึงเครียดทางเศรษฐกิจของสหรัฐอเมริกานั้นเอง

เมื่อสิ้นสุดสงครามเย็นและเกิดวิกฤตการณ์อ่าวเปอร์เซียในปี 1990 สหรัฐอเมริกาไม่พอใจกับบทบาทของญี่ปุ่นในครั้งนี้อย่างมาก ถึงกับเรียกการทูตของญี่ปุ่นว่า “check book diplomacy” หรือการทูตแบบจ่ายเช็ค สหรัฐอเมริการู้สึกว่าทหารของสหรัฐอเมริกกลายเป็นทหารรับจ้างให้แก่ญี่ปุ่นและเรียกร้องให้ญี่ปุ่นปรับปรุงบทบาทด้านความมั่นคงให้ตอบสนองต่อภาวะฉุกเฉินโดยเร่งด่วน สหรัฐอเมริกาเรียกร้องมากขึ้นให้ญี่ปุ่นรับภาระการดูแลความมั่นคงให้แก่ตนเองบ้าง และช่วยแบ่งเบาภาระของสหรัฐอเมริกาในการดูแลความสงบเรียบร้อยในภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก

ญี่ปุ่นตระหนักดีว่าภายใต้ระเบียบโลกในยุคหลังสงครามเย็นนั้น การเป็นพันธมิตรที่ใกล้ชิดกับสหรัฐอเมริกาถือเป็นทางเลือกที่ดีที่สุดของประเทศแม้ว่าญี่ปุ่นจะมีศักยภาพด้านเศรษฐกิจเป็นอันดับต้น ๆ ของโลกและมีความพร้อมมากขึ้นในการดำเนินนโยบายต่างประเทศอย่างอิสระแล้วก็ตาม ญี่ปุ่นรู้ดีว่าหากประเทศตนเองยังไม่ปรับเปลี่ยนนโยบายด้านความมั่นคง ญี่ปุ่นก็อาจเสียสถานะความเป็นพันธมิตรที่ใกล้ชิดของสหรัฐอเมริกาไปก็เป็นได้ ดังนั้นญี่ปุ่นจึงจำเป็นต้องเปลี่ยนแปลงบทบาทของตนเองให้สอดคล้องกับความต้องการของสหรัฐอเมริกา

การที่ประเทศต่าง ๆ โดยเฉพาะสหรัฐอเมริกาซึ่งเป็นพันธมิตรที่ใกล้ชิดที่สุดของญี่ปุ่น มิได้ยอมรับในการดำเนินบทบาทของญี่ปุ่นระหว่างวิกฤตการณ์อ่าวเปอร์เซียเท่าที่ควรนักแม้ว่าการให้ความสนับสนุนด้านการเงินจำนวนมหาศาลถึง 13 พันล้านดอลลาร์จะเป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งในชัยชนะของกองกำลังฝ่ายพันธมิตรเหนืออิรักก็ตาม เหตุนี้ได้ทำให้ผู้นำญี่ปุ่นเริ่มตระหนักถึงความจำเป็นอย่างแท้จริงที่จะต้องปรับเปลี่ยนการดำเนินนโยบายความมั่นคงของประเทศมากขึ้น และประเด็นที่ทำให้ญี่ปุ่นถูกโจมตีมากที่สุดทั้งระหว่างเกิดเหตุการณ์ดังกล่าวและตลอดมา คือ การขาดความสนับสนุนด้านบุคลากรต่อการปฏิบัติการรักษาสันติภาพระหว่างประเทศ³

³ เรื่องเดียวกัน, น. 49.

รัฐบาลญี่ปุ่นเริ่มมีบทบาทแข็งขันมากขึ้นในเวทีความมั่นคงระหว่างประเทศ โดยญี่ปุ่นได้ปรับบทบาทให้นานาชาติเห็นว่าญี่ปุ่นมีความพร้อมที่จะมีบทบาทในการรักษาสันติภาพในด้านต่างๆ ที่มากกว่าแค่การให้ความช่วยเหลือด้านการเงิน ญี่ปุ่นได้ออกกฎหมาย UNPKO (UN Peace-keeping Operations) ในปี 1992 ซึ่ง UNPKO นี้เป็นกฎหมายที่อนุญาตให้กองกำลังป้องกันตนเองของญี่ปุ่น (SDF) สามารถไปปฏิบัติการรักษาสันติภาพร่วมกับกองกำลังนานาชาติภายใต้ภารกิจของ UN ได้ ซึ่งนับเป็นจุดหักเหที่สำคัญสำหรับนโยบายด้านความมั่นคงของญี่ปุ่นที่ตลอดมามักจะยึดมั่นว่าญี่ปุ่นจะไม่เกี่ยวข้องกับการเมืองระหว่างประเทศโดยเฉพาะการใช้กำลังทหารตามที่ระบุไว้ในรัฐธรรมนูญมาตรา 9

หลังจากมีกฎหมาย UNPKO ดังกล่าวแล้ว ญี่ปุ่นได้ส่งบุคลากรของ SDF หรือกองกำลังป้องกันตนเองของญี่ปุ่นไปร่วมปฏิบัติการรักษาสันติภาพของสหประชาชาติแล้วรวมทั้งสิ้น 5 ครั้ง คือที่ประเทศกัมพูชาระหว่างเดือนกันยายน 1992 ถึงเดือนกันยายน 1993 ที่ประเทศโมซัมบิก ระหว่างเดือนพฤษภาคม 1993 ถึงเดือนมกราคม 1995 ที่ประเทศรวันดา ระหว่างเดือนมิถุนายน 1994 ถึงเดือนธันวาคม 1994 และที่บริเวณที่ราบสูงโกลัน (Golan Heights) ในตะวันออกกลาง ตั้งแต่เดือนกุมภาพันธ์ 1996 จนถึงปัจจุบัน⁴ ทั้งนี้ตามกฎหมาย UNPKO นั้น SDF ที่ไปปฏิบัติการรักษาสันติภาพจะต้องจำกัดอยู่ภายใต้เงื่อนไข 5 ประการ ได้แก่ 1) จะต้องมิใช่ข้อตกลงการหยุดยิงระหว่างคู่กรณีในความขัดแย้งเสียก่อน 2) คู่กรณีในความขัดแย้งจะต้องให้ความยินยอมต่อการวางกองกำลังรักษาสันติภาพของสหประชาชาติ และการมีส่วนร่วมของญี่ปุ่นในกองกำลังรักษาสันติภาพนี้ 3) กองกำลังรักษาสันติภาพจะต้องรักษาความเป็นกลางอย่างเคร่งครัด 4) หากไม่ปฏิบัติตามเงื่อนไขใดเงื่อนไขหนึ่งในสามเงื่อนไขแรกนี้ รัฐบาลญี่ปุ่นอาจจะถอนกองกำลังรักษาสันติภาพของตนกลับประเทศ และ 5) การใช้อาวุธจะถูกจำกัดเท่าที่จำเป็นขั้นต่ำสุดเพื่อใช้ในการป้องกันชีวิตบุคลากร และจะส่งบุคลากรของ SDF ไปร่วมได้ครั้งละไม่เกิน 2,000 คน⁵

⁴ “สรุปสถานการณ์ญี่ปุ่นในรอบสัปดาห์ (29 ก.ค. – 4 ส.ค. 2551).” <<http://www.thaiceotokyo.jp/thai>>.

⁵ ไชยวัฒน์ คำชู, นโยบายต่างประเทศญี่ปุ่น ความเปลี่ยนแปลงและความต่อเนื่อง, (กรุงเทพฯ: บริษัท เลคแอนด์ฟาร์เว่น พรินติ้ง จำกัด, 2549), น. 61.

เมื่อเข้าสู่ศตวรรษที่ 21 เหตุการณ์วินาศกรรม 11 กันยายน 2001 หรือ 9/11 กลายเป็นประเด็นสำคัญของโลกที่หลาย ๆ ประเทศให้ความสนใจ ญี่ปุ่นก็เช่นกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เมื่อญี่ปุ่นเป็นพันธมิตรที่ใกล้ชิดกับสหรัฐอเมริกาและอาจถือได้ว่าเป็นพันธมิตรอันดับต้น ๆ ที่เดียว ญี่ปุ่นย่อมได้รับผลกระทบจากการเป็นเป้าโจมตีของกลุ่มผู้ก่อการร้ายก็เป็นได้ นอกจากนี้จากเหตุวินาศกรรมดังกล่าวทำให้สหรัฐอเมริกาหันมาให้ความสำคัญกับความมั่นคงของประเทศตนเป็นอันดับแรกและได้เปลี่ยนแปลงนโยบายต่างประเทศของตนไปในลักษณะที่เรียกว่า “การดำเนินการฝ่ายเดียว (Unilateral)” โดยไม่ได้สนใจท่าทีคัดค้านจากนานาชาติหรือจากสหประชาชาติในการส่งกองกำลังทำสงครามในอิรัก จากจุดนี้เอง ญี่ปุ่นจึงเริ่มหันมามองดูตัวเองในด้านความมั่นคงมากขึ้นและเริ่มตระหนักว่า ญี่ปุ่นคงไม่สามารถพึ่งพิงการคุ้มครองจากสหรัฐอเมริกาเหมือนในอดีตได้อีกแล้ว ญี่ปุ่นคงต้องริเริ่มพึ่งพิงตนเองให้มากขึ้นในด้านความมั่นคงอย่างเป็นทางการ อย่างไรก็ตาม ญี่ปุ่นยังคงรักษาความสัมพันธ์กับสหรัฐอเมริกาภายใต้กรอบของสนธิสัญญาความมั่นคงระหว่างกันไว้เป็นอย่างดี ทั้งนี้เพื่อเป็นการยืนยันและสร้างความเชื่อมั่นแก่ประเทศเพื่อนบ้านว่าตนจะไม่พัฒนาขึ้นมาเป็นภัยคุกคามกับประเทศอื่นได้⁶

ทั้งนี้เป็นที่สังเกตว่าการดำเนินนโยบายต่างประเทศของญี่ปุ่นในอดีตที่ผ่านมานั้นมีลักษณะเป็น reaction มากกว่าการริเริ่มด้วยตัวเองมาตลอด แต่เหตุการณ์ 9/11 นั้นท่าทีและแนวนโยบายของญี่ปุ่นได้เปลี่ยนไปลักษณะของนโยบายนี้อาจจะสรุปได้สั้น ๆ ว่า “รวดเร็ว แข็งขัน และริเริ่ม”⁷ ญี่ปุ่นเป็นประเทศแรกในบรรดาพันธมิตรสหรัฐอเมริกาที่แสดงความเสียใจและแสดงความพร้อมในการร่วมมือและช่วยเหลือสหรัฐอเมริกา ในการค้นหาเหยื่อผู้เคราะห์ร้ายและส่งเจ้าหน้าที่เข้าไปปฏิบัติหน้าที่ รัฐบาลญี่ปุ่นประกาศให้ความช่วยเหลือผู้ประสบภัยและครอบครัวเป็นจำนวนเงินถึง 10 ล้านดอลลาร์สหรัฐ โดยตั้งเป็นกองทุน 2 กองทุน คือ The New York State World Trade Center Relief Fund และ Twin Towers Fund ความช่วยเหลือด้านการเงินนี้ถูกจัดตั้งภายใน 10 วันนับจากเกิดเหตุการณ์ซึ่งถือได้ว่าเป็นความรวดเร็วมาก

⁶ ชาญวิทย์ ชัยกันย์, "ความพยายามของญี่ปุ่นในการแก้ไขบทบัญญัติมาตรา 9 แห่งรัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบัน," *Japan Watch Project* Vol.1 No. 5 (ตุลาคม-ธันวาคม 2550) : น.17.

⁷ ศิริพร วัชชวัลคุ, *ญี่ปุ่น: ประเทศที่กำลังเปลี่ยนแปลง*, (กรุงเทพฯ: บพิธการพิมพ์, 2549), น. 93

ญี่ปุ่นริเริ่มมีนโยบายเป็นของตนเองโดยที่สหรัฐอเมริกาไม่ต้องกดดันหรือเรียกร้องใดๆ และไม่สะท้อนรูปแบบการพึ่งพิงสหรัฐอเมริกาเหมือนเมื่อก่อน นอกจากนี้ญี่ปุ่นยังได้เรียกร้องสถานะความสัมพันธ์แบบเท่าเทียมกันกับสหรัฐอเมริกาอีกด้วย สิ่งนี้สะท้อนถึงความมั่นใจในตนเองที่มากขึ้นและแสดงความพร้อมของตนเองในการเข้าไปมีส่วนร่วมในเวทีการเมืองระหว่างประเทศเพื่อเติมเต็มนโยบายต่างประเทศด้านการเมืองและความมั่นคงให้มีสถานะเช่นเดียวกับประเทศมหาอำนาจอื่น ๆ

กล่าวโดยสรุป การที่สหรัฐอเมริกาได้ปรับสถานะและบทบาทด้านความมั่นคงต่อญี่ปุ่นถือเป็นปัจจัยภายนอกที่สำคัญอีกประการหนึ่งที่ผลักดันให้ญี่ปุ่นมีบทบาทด้านการเมืองและความมั่นคงที่เปลี่ยนไปในเชิงรุก ญี่ปุ่นในขณะนี้ต้องการแสวงหาบทบาทด้านการเมืองและความมั่นคงระหว่างประเทศเช่นประเทศมหาอำนาจทั่วไป ซึ่งการแสวงหาบทบาทดังกล่าวนี้ถือเป็นการเปลี่ยนไปอย่างมากจากในอดีตที่ญี่ปุ่นหลีกเลี่ยงการมีส่วนร่วมในเวทีการเมืองและความมั่นคงระหว่างประเทศและพึ่งพาการคุ้มครองจากสหรัฐอเมริกาโดยตลอด เมื่อสหรัฐอเมริกาได้ปรับสถานะและบทบาทด้านความมั่นคงต่อญี่ปุ่นเช่นนี้แล้ว ญี่ปุ่นจึงต้องเพิ่มบทบาทตนเองในเวทีการเมืองและความมั่นคงระหว่างประเทศอย่างมากซึ่งเห็นได้อย่างชัดเจนจากการแสดงความต้องการได้ที่นั่งถาวรของคณะมนตรีความมั่นคงนี้ การได้เก้าอี้ถาวรดังกล่าวเป็นเหมือนการแสดงว่าญี่ปุ่นได้รับการยอมรับจากประชาคมโลกในฐานะประเทศมหาอำนาจปกติประเทศหนึ่งซึ่งมีอิทธิพลในทางการเมืองและทางเศรษฐกิจรวมทั้งยังสามารถดูแลและปกป้องความมั่นคงให้แก่ประเทศตนเองได้

ปัจจัยภายใน

เมื่อนำกรอบทฤษฎีการเมืองเกิยวพันในส่วนของปัจจัยภายในมาวิเคราะห์แล้วพบว่า มีปัจจัยภายในจำนวน 4 ปัจจัยที่แสดงให้เห็นถึงมูลเหตุจูงใจที่ญี่ปุ่นต้องการได้ที่นั่งถาวรคือ ปัจจัยภายในด้านกระบวนการซึ่งในที่นี้คือศักยภาพทางเศรษฐกิจ ปัจจัยภายในด้านตัวแสดงซึ่งในที่นี้คือผู้นำหรือนายกรัฐมนตรีญี่ปุ่น ปัจจัยภายในด้านสถาบันซึ่งในที่นี้คือกระทรวงการต่างประเทศที่มีบทบาทอย่างสูงในการผลักดันให้ญี่ปุ่นได้เก้าอี้ถาวร และปัจจัยภายในด้านทัศนคติซึ่งในที่นี้คือมติมหาชน วิเคราะห์ตามรายละเอียดแต่ละปัจจัยได้ดังนี้

ศักยภาพด้านเศรษฐกิจของญี่ปุ่น

ญี่ปุ่นสามารถสร้างชื่อเสียงขึ้นมาในฐานะมหาอำนาจประเทศหนึ่งได้แม้จะไม่มีอาวุธนิวเคลียร์เช่นเดียวกับประเทศมหาอำนาจอื่น ๆ และถูกจำกัดบทบาททางทหารไว้โดยรัฐธรรมนูญก็ด้วยการใช้ศักยภาพทางเศรษฐกิจเป็นเครื่องมืออันทรงประสิทธิภาพในการดำเนินนโยบายต่างประเทศ ความเป็นมหาอำนาจของญี่ปุ่นปรากฏให้เห็นในรูปของการครอบงำทางเศรษฐกิจ การสร้างอิทธิพลทางการเมือง ไปจนถึงการริเริ่มทางการทูต เหล่านี้ล้วนแล้วแต่มีพื้นฐานมาจากความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจที่ช่วยให้ญี่ปุ่นสามารถดำเนินนโยบายได้เช่นเดียวกับมหาอำนาจทางทหาร ปัจจุบันนี้แม้ญี่ปุ่นจะให้ความสำคัญกับนโยบายด้านความมั่นคงมากขึ้น แต่ญี่ปุ่นก็ยังคงใช้ศักยภาพทางเศรษฐกิจนี้เป็นพื้นฐานสำคัญสำหรับการเข้าไปมีส่วนร่วมในการรักษาความมั่นคงระหว่างประเทศในหลาย ๆ รูปแบบ ทั้งทางตรงและทางอ้อม⁸

แม้ในปัจจุบันนี้ ระดับเศรษฐกิจของญี่ปุ่นจะตกต่ำลงไปอย่างมากนับตั้งแต่ต้นทศวรรษที่ 1980 ซึ่งถือเป็นยุคทองของญี่ปุ่นในการเป็นประเทศชั้นนำของโลกด้านเศรษฐกิจ แต่ก็ยังถือได้ว่าญี่ปุ่นยังคงมีสถานะอยู่ในอันดับต้น ๆ ของการเป็นผู้นำโลกในด้านนี้ จากสถิติล่าสุดนั้น ญี่ปุ่นยังคงครองเป็นอันดับที่สองของโลกรองจากสหรัฐอเมริกาในการเป็นผู้นำทางด้านเศรษฐกิจ ดังข้อมูลด้านล่าง

⁸ พิเชิต บุญสุด, พระราชบัญญัติการปฏิบัติการรักษาสันติภาพของสหประชาชาติ: การเปลี่ยนแปลงนโยบายความมั่นคงของญี่ปุ่นในช่วงต้นทศวรรษ 1990, น. 54.

ตารางที่ 3.1

อัตรา GDP ของประเทศ P-5 และประเทศในกลุ่ม G-4

Shaded cells indicate IMF staff estimates						
Country	Subject Descriptor	Units	Scale	2007	2008	2009
Brazil	Gross domestic product, current prices	U.S. dollars	Billions	1,333.502	1,572.839	1,268.508
China	Gross domestic product, current prices	U.S. dollars	Billions	3,382.445	4,401.614	4,832.992
France	Gross domestic product, current prices	U.S. dollars	Billions	2,593.777	2,865.737	2,499.146
Germany	Gross domestic product, current prices	U.S. dollars	Billions	3,320.913	3,667.513	3,060.312
India	Gross domestic product, current prices	U.S. dollars	Billions	1,102.351	1,209.686	1,185.726
Japan	Gross domestic product, current prices	U.S. dollars	Billions	4,384.380	4,923.761	4,992.846
Russia	Gross domestic product, current prices	U.S. dollars	Billions	1,294.383	1,676.586	1,163.645
United Kingdom	Gross domestic product, current prices	U.S. dollars	Billions	2,803.404	2,674.085	2,007.049
United States	Gross domestic product, current prices	U.S. dollars	Billions	13,807.550	14,264.600	14,002.739

ที่มา : World Economic Outlook Database, April 2009⁹

นอกจากความเป็นผู้นำทางด้านเศรษฐกิจของโลกแล้ว ญี่ปุ่นยังได้วางพื้นฐานในการรักษาฐานอำนาจทางเศรษฐกิจของตนเองไว้ด้วยการใช้จ่ายเงินอย่างมหาศาลด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี และให้ความสำคัญด้านการศึกษาแก่ประชาชนจนอัตราผู้รู้หนังสือในญี่ปุ่นคิดเป็นร้อยละ 99.9 นอกจากนี้ญี่ปุ่นยังได้อาศัยศักยภาพทางเศรษฐกิจนี้เข้าไปมีบทบาทในองค์การระหว่างประเทศทางเศรษฐกิจหลายองค์กร เช่น ธนาคารโลก (World Bank) กองทุนการเงินระหว่างประเทศ (IMF) ธนาคารเพื่อการพัฒนาแห่งเอเชีย (ADB) รวมถึงกลุ่ม G-7, G-8 และ G-20

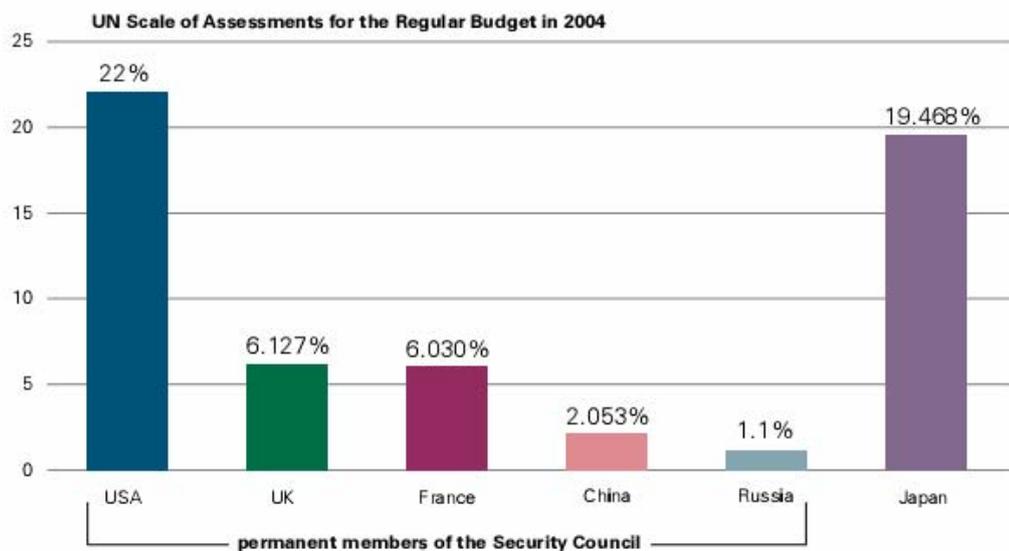
⁹ "World Economic Outlook Database." <<http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2009/01/weodata/index.aspx>>. April 2009.

ด้วย ญี่ปุ่นได้ใช้ศักยภาพทางด้านเศรษฐกิจนี้สนับสนุนและพัฒนากิจการเพื่อมวลมนุษยชาติ รวมทั้งการใช้พลังอำนาจทางการเงินในเวทีการเมืองระหว่างประเทศต่าง ๆ เพื่อแสดงศักยภาพ และในอีกนัยหนึ่งเพื่อแสดงอิทธิพลของตนเองเช่นกัน

จากข้อมูลในปี 2004 และ 2007 ญี่ปุ่นเป็นประเทศที่สนับสนุนการเงินแก่สหประชาชาติมากเป็นอันดับที่ 2 รองจากสหรัฐอเมริกา ดังปรากฏตามลำดับดังนี้

ภาพที่ 3.2

อัตราเงินสนับสนุนที่ญี่ปุ่นให้แก่สหประชาชาติเทียบกับ P-5 ปี 2004

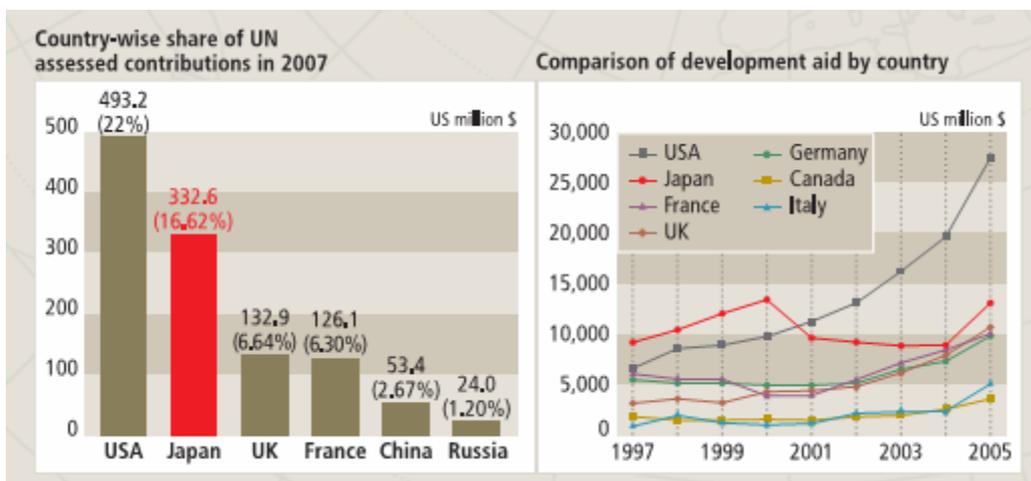

ที่มา : Ministry of Foreign Affairs of Japan¹⁰

¹⁰ Ministry of Foreign Affairs of Japan. "Japan's Role in the Maintenance of International Peace and Security." < www.mofa.go.jp/policy/un/role/pamph0408.pdf >. Autumn 2004.

ภาพที่ 3.3

อัตราเงินสนับสนุนที่ญี่ปุ่นให้แก่สหประชาชาติเทียบกับ P-5 ปี 2007

ที่มา : Ministry of Foreign Affairs of Japan¹¹

ญี่ปุ่นได้บริจาคเงินให้แก่สหประชาชาติมากเป็นอันดับที่ 2 ติดต่อกันมาเป็นเวลาหลายปี และจากจำนวนเงินยอดรวมทั้งหมดนั้นจะพบว่า ญี่ปุ่นบริจาคเงินมากกว่าประเทศ P-5 ทั้ง 4 ประเทศ คือ อังกฤษ ฝรั่งเศส จีน และรัสเซีย รวมกันเสียอีก รัฐบาลญี่ปุ่นจึงมักจะหยิบยกประเด็นนี้ชี้ให้นานาประเทศเห็นว่าญี่ปุ่นมีศักยภาพทางการเงินและพร้อมที่จะสนับสนุนงบประมาณในกิจการต่าง ๆ ของสหประชาชาติมากกว่าบางประเทศที่มีสถานะมหาอำนาจพร้อมทั้งยังกล่าวหาว่า ญี่ปุ่นมีความพร้อมในการเข้ามารับผิดชอบต่อภาระต่าง ๆ นอกเหนือไปจากภาระทางการเงินของสหประชาชาติด้วย นอกจากนี้ชาวญี่ปุ่นบางส่วนยังมีความเห็นอีกว่า จำนวนเงินมหาศาลที่ญี่ปุ่นได้บริจาคให้แก่สหประชาชาตินั้นไม่ได้สัดส่วนหรือมีความยุติธรรมกับสิทธิและเสียงที่ญี่ปุ่นได้รับเลย หากเทียบกับชาติมหาอำนาจอื่น ๆ แล้ว

¹¹ Ministry of Foreign Affairs of Japan. "Japan in the United Security Council – our View Point." <www.mofa.go.jp/policy/un/pamph0704.pdf>. February 2007.

นอกจากปัจจัยด้านการเงินที่ให้แก่สหประชาชาติแล้ว ญี่ปุ่นยังให้เงินช่วยเหลือต่างประเทศหรือ ODA (Official Development Assistant) แก่ประเทศที่ยากจนมากเป็นอันดับที่ 1 ติดต่อกันมาหลายปี คือตั้งแต่ปี 1991 ถึงปี 2000 แต่ด้วยสภาพเศรษฐกิจที่ชะงักงันติดต่อกันหลายปีจึงทำให้ในปัจจุบันนี้ญี่ปุ่นมีการให้ ODA อยู่ในอันดับที่ 5 รองจากสหรัฐอเมริกา เยอรมนี อังกฤษ และฝรั่งเศส¹² อย่างไรก็ตามมีแนวโน้มว่า หากเศรษฐกิจญี่ปุ่นมีแนวโน้มฟื้นตัวแล้ว ญี่ปุ่นก็อาจเพิ่ม ODA ให้มีสัดส่วนมากขึ้นจนอาจกลับมาเป็นผู้บริจาคอันดับหนึ่งก็เป็นได้ ทั้งนี้เพราะอย่างไรเสีย การให้ ODA แก่ประเทศกำลังพัฒนาทั้งหลายนั้นเป็นเครื่องมือทางการทูตที่สำคัญของญี่ปุ่นจนไม่อาจจะทิ้งไปได้นั่นเอง

ในทางหนึ่งแล้ว อาจกล่าวได้ว่าการใช้พลังอำนาจทางเศรษฐกิจเป็นเครื่องมือในการดำเนินนโยบายความมั่นคงนั้นถือเป็นการสะท้อนให้เห็นถึงความพยายามที่จะดำเนินนโยบายไม่ให้ขัดแย้งกับรัฐธรรมนูญในการรักษาความมั่นคงระหว่างประเทศ ญี่ปุ่นเองก็ตระหนักมากขึ้นเช่นกันว่าการมีส่วนร่วมในการรักษาความมั่นคงระหว่างประเทศนั้นสำคัญต่อญี่ปุ่นเองทั้งในด้านภาพพจน์และการรักษาผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจของตนเอาไว้

ด้วยปัจจัยความพร้อมและศักยภาพทางเศรษฐกิจนี้ ญี่ปุ่นจึงมีทัศนคติว่าญี่ปุ่นมีความพร้อมแล้วในการเข้ามามีส่วนร่วมในทางการเมืองและความมั่นคงระหว่างประเทศให้เหมาะสมกับความป็นมหาอำนาจทางเศรษฐกิจของญี่ปุ่น และญี่ปุ่นต้องการมีสิทธิมีเสียงที่เท่าเทียมกับประเทศมหาอำนาจอื่น ๆ ด้วย มันเป็นการไม่ยุติธรรมในสายตาของญี่ปุ่นอีกต่อไปหากญี่ปุ่นต้องจ่ายเงินในปริมาณมากแต่กลับไม่มีสิทธิตัดสินใจในเรื่องที่สำคัญ ดังนั้นปัจจัยด้านศักยภาพทางเศรษฐกิจของญี่ปุ่นนี้คือปัจจัยที่ทำให้ญี่ปุ่นมั่นใจว่า ญี่ปุ่นสามารถเป็นมหาอำนาจหนึ่งของโลกในทางการเมืองได้เช่นเดียวกับด้านเศรษฐกิจ

¹² Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD). "Net Official Development Assistance in 2008." < www.oecd.org/dataoecd/47/52/42458612.pdf>. 30 March 2009.

ความพยายามของผู้นำ

นับตั้งแต่สิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นต้นมา ญี่ปุ่นได้ยึดหลักการโยชิเดะซึ่งเน้นการพัฒนาและฟื้นฟูเศรษฐกิจของชาติประกอบกับหลีกเลี่ยงการเข้าไปพัวพันกับปัญหาการเมืองระหว่างประเทศเป็นหลักในการดำเนินนโยบายของประเทศ โดยสถานการณ์ในขณะนั้นเอื้ออำนวยให้ญี่ปุ่นสามารถยึดหลักการดังกล่าวได้เพราะญี่ปุ่นสามารถอ้างได้ว่าประเทศตนเองนั้นต้องฟื้นฟูสังคมและเศรษฐกิจที่ย่อยยับจากสงครามโลกครั้งที่ 2 และไม่ต้องการเข้าไปพัวพันกับการเมืองระหว่างประเทศอีกเพราะชาวญี่ปุ่นได้รับความเจ็บปวดจากสงครามอย่างแสนสาหัส ประกอบกับข้อจำกัดของรัฐธรรมนูญมาตรา 9 และญี่ปุ่นเองก็ต้องการให้ประเทศเพื่อนบ้านไม่หวาดระแวงว่าญี่ปุ่นจะกลับมาถือพินัลทิทินิยมอีก การไม่เข้าไปมีบทบาทและมีส่วนร่วมในทางการเมืองระหว่างประเทศจึงย่อมดีกว่า นอกจากนี้ในด้านความมั่นคงและการทหาร ญี่ปุ่นก็ยังมีสหรัฐอเมริกาคุ้มครองอยู่ด้วย จากสภาพแวดล้อมดังกล่าวทำให้ผู้นำญี่ปุ่นคนต่อ ๆ มาหลังจากนายชิเงรุ โยชิเดะ (Shigeru Yoshida)¹³ ต่างยึดหลักการดังกล่าวบริหารประเทศมาโดยตลอด

ผู้นำคนสำคัญที่ถือได้ว่าเป็นจุดพลิกผันในการบริหารประเทศ โดยเฉพาะด้านความมั่นคงคือนายยาสุฮิโระ นากาโซเนะ (Yasuhiro Nakasone)¹⁴ เนื่องจากสถานการณ์โลกในขณะนั้นได้เปลี่ยนแปลงไปจากสภาวะการณ์เดิม นายเคนอิจิ โคยามะ (Kenichi Koyama) สมาชิกคนหนึ่ง ในคณะที่ปรึกษาสำคัญของอดีตนายกรัฐมนตรีโอฮิระ ได้ให้เหตุผลว่า “สถานการณ์โลกที่ช่วยให้ยุทธวิธีของโยชิเดะประสบความสำเร็จนั้นได้เปลี่ยนไปแล้ว ญี่ปุ่นสามารถไล่ทันประเทศตะวันตกทั้งทางด้านเศรษฐกิจและเทคโนโลยี สันติภาพของยุคสหรัฐอเมริกามีอำนาจเสื่อมลงแล้ว และนโยบายของญี่ปุ่นถูกวิพากษ์วิจารณ์จากนานาประเทศ เป็นการไม่เหมาะสมอีกต่อไปแล้วที่ญี่ปุ่นจะยึดมั่นอยู่กับนโยบายแบบเหมาะแก่การปฏิบัติ แบบหวงโอกาสและแบบรอให้เหตุการณ์เกิดขึ้นก่อนจึงจะตอบสนองดังในอดีต ญี่ปุ่นจะต้องเพิ่มบทบาทตนเองในฐานะผู้นำในระบบนานาชาติ และแสดงจุดมุ่งหมาย หลักการและนโยบายของตนอย่างชัดเจน”¹⁵

¹³ นายชิเงรุ โยชิเดะ (Shigeru Yoshida) ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีระหว่างปี 1946-1954

¹⁴ นายยาสุฮิโระ นากาโซเนะ (Yasuhiro Nakasone) ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีระหว่างปี 1982-1987

¹⁵ เคนเนธ บี โพล์, อำนาจและเป้าหมายของญี่ปุ่นในโลกสมัยใหม่, แปลโดย สุรางค์ศรี ต้นเสียงสม (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2540), : 142.

นายนาทาโซเนเองถือได้ว่าเป็นคนรุ่นใหม่ของพรรคเสรีประชาธิปไตยและมีความเป็นชาตินิยมอย่างเปิดเผย เขาได้พยายามสร้างมิติเอกฉันท์ใหม่ของชาติแทนที่ลัทธิโยชิตะ โดยมีหลักการสำคัญ 4 ประการคือ 1) ญี่ปุ่นจะไม่ใช่ประเทศผู้ตามอีกต่อไป 2) ญี่ปุ่นเตรียมพร้อมที่จะเป็นผู้นำโลกโดยการสร้างประเทศตนเองให้เป็นรัฐนานาชาติ 3) ลัทธิชาตินิยมเสรีแบบใหม่จะมีพื้นฐานอยู่ที่ความคิดเรื่องผลประโยชน์ของชาติซึ่งกว้างกว่าลัทธิชาตินิยมแบบดั้งเดิม 4) ญี่ปุ่นจะแสดงบทบาทที่เข้มแข็งในกิจการยุทธศาสตร์ของโลก¹⁶

จากปัจจัยดังกล่าวประกอบกัน ทั้งสภาวะการณ์โลกที่เปลี่ยนไปและบุคลิกกับทัศนคติของนายนาทาโซเน เขาได้กำหนดนโยบายประเทศที่ลดความสำคัญของหลักการโยชิตะลง ส่งเสริมบทบาทเชิงรุกมากขึ้นในความสัมพันธ์กับสหรัฐอเมริกา นโยบายความมั่นคงของประเทศมีลักษณะอิสระมากขึ้นจากสหรัฐอเมริกา โดยเขาได้เสนอให้มีการแก้ไขสนธิสัญญาความมั่นคงกับสหรัฐอเมริกาและอ้างว่าญี่ปุ่นกับสหรัฐอเมริกาควรเป็นพันธมิตรที่เท่าเทียมกัน นอกจากนี้เขายังเสนอให้พิจารณาเพิ่มงบประมาณการป้องกันประเทศให้เกินร้อยละ 1 ของผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติอีกด้วย แม้ว่าสุดท้ายจะอนุมัติเพิ่มได้เพียง 0.004% อันเนื่องมาจากความขัดแย้งทางการเมืองภายในพรรค แต่ความพยายามทั้งหมดนี้นับเป็นมิติใหม่ด้านความมั่นคงของญี่ปุ่นที่เดียวซึ่งผู้นำสมัยก่อนหน้าเขาไม่เคยทำมาก่อน

นายนาทาโซเนได้สร้างความรู้สึกรู้สึกเปิดกว้างยิ่งขึ้นในหมู่ชาวญี่ปุ่น เขาไม่ยอมรับข้ออ้างสำหรับการที่ญี่ปุ่นจะถอนตัวออกจากเวทีการเมืองระหว่างประเทศโดยอ้างมาตรา 9 ในรัฐธรรมนูญ และอ้างความเป็นชาติที่รักสงบหลังสงคราม ไม่เห็นด้วยกับโรคมูมิแพต่อนิวเคลียร์และไม่เห็นด้วยกับคำอธิบายอื่น ๆ ทำนองนี้เกี่ยวกับสถานภาพอันเลศล้ำของญี่ปุ่น¹⁷ อย่างไรก็ตามความพยายามของนาทาโซเนที่จะเปลี่ยนจุดยืนของชาติโดยการลดความสำคัญของหลักการโยชิตะลงก็ไม่ประสบผลสำเร็จมากนัก อำนาจภายในพรรคเสรีประชาธิปไตยยังคงอยู่ในมือของผู้สนับสนุนลัทธิโยชิตะ แม้ว่าสภาพการณ์โลกจะเปลี่ยนไปแล้วแต่หลักการโยชิตะก็ได้พิสูจน์ว่ายังทรงคุณค่าอยู่ และยังคงเอื้ออำนวยผลประโยชน์สูงสุดให้แก่ญี่ปุ่นได้ดี

¹⁶ เรื่องเดียวกัน, น. 144.

¹⁷ เรื่องเดียวกัน, น. 169.

ผู้นำคนต่อ ๆ มาจากนายนาทาโซเนมิตสึคนคิดด้านความมั่นคงในเชิงรุกมากขึ้นและไม่ปฏิเสธอย่างแข็งขันเช่นในอดีตในการมีส่วนร่วมรักษาความมั่นคงระหว่างประเทศ ทั้งนี้ผู้นำในช่วงครึ่งหลังของทศวรรษ 1980 เป็นต้นมาต่างตระหนักมากขึ้นถึงความจำเป็นที่ญี่ปุ่นจะต้องเปลี่ยนแปลงนโยบายความมั่นคงของตนให้แข็งแกร่งขึ้น นายกรัฐมนตรีโนโบรุ ทากะชิตะ (Noboru Takashita)¹⁸ ได้ประกาศโครงการริเริ่มเพื่อความร่วมมือระหว่างประเทศ (International Cooperation Initiative หรือ ICI) โดยมีจุดมุ่งหมายคือการใช้เครื่องมือที่มีใช้การทหารในการเข้าไปมีส่วนร่วมสร้างสรรค์ประชาคมระหว่างประเทศ มีหลักการ 3 ประการคือ 1) ความร่วมมือเพื่อสันติภาพ 2) การขยาย ODA และ 3) การส่งเสริมการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมระหว่างประเทศ¹⁹

หลักการแรกคือ ความร่วมมือเพื่อสันติภาพนั้นมีการระบุถึงความร่วมมือในการปฏิบัติการรักษาสันติภาพของสหประชาชาติเข้าไว้ด้วย ซึ่งได้สะท้อนให้เห็นชัดเจนขึ้นว่าผู้นำญี่ปุ่นไม่เพียงแต่จะให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมในประชาคมระหว่างประเทศเพิ่มมากขึ้นกว่าในอดีตเท่านั้น หากยังต้องการให้ประเทศต่าง ๆ ยอมรับในการดำเนินบทบาทด้านความมั่นคงของญี่ปุ่นเพิ่มมากขึ้นด้วย โดยเฉพาะเมื่อประเทศเหล่านั้นยังคงยึดติดกับภาพพจน์ของการทุ่มเงินช่วยเหลือเพื่อหลีกเลี่ยงความรับผิดชอบของญี่ปุ่นอยู่²⁰ และถือได้ว่าเป็นขั้นแรกในการขยายบทบาทด้านความมั่นคงของญี่ปุ่นออกไปสู่การให้ความสนับสนุนด้านบุคลากรด้วย

ต่อมาในสมัยนายกรัฐมนตรีโตชิเกะ ไคฟู (Toshiki Kaifu) เขาได้พยายามเสนอร่างพระราชบัญญัติให้มีการจัดตั้งกองกำลังเพื่อทำหน้าที่ในการปฏิบัติการรักษาสันติภาพของสหประชาชาติโดยเฉพาะ แม้ว่าการเสนอร่างนี้จะถูกกระตุ้นโดยสหรัฐอเมริกาในช่วงสงครามอ่าวเปอร์เซียก็ตาม กระนั้นความพยายามนี้ก็สะท้อนให้เห็นเช่นกันว่าญี่ปุ่นต้องการเข้าไปมีส่วนร่วมในด้านความมั่นคงระหว่างประเทศในฐานะประเทศมหาอำนาจหนึ่ง และผู้นำญี่ปุ่นต้องการให้การสนับสนุนด้านบุคลากรนี้เป็นรูปธรรมด้วยการทำให้มีหลักกฎหมายรองรับ อย่างไรก็ตาม สุดท้ายแล้วนายกรัฐมนตรีไคฟูก็จำเป็นต้องถอนร่างพระราชบัญญัติฉบับนี้ออกไปเพราะเขาไม่สามารถโน้มน้าวให้สภาเห็นพ้องกับตนได้

¹⁸ นายโนโบรุ ทากะชิตะ (Noboru Takeshita) ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีระหว่างปี 1987-1989

¹⁹ พิшит บุญสุด, พระราชบัญญัติการปฏิบัติการรักษาสันติภาพของสหประชาชาติ: การเปลี่ยนแปลงนโยบายความมั่นคงของญี่ปุ่นในช่วงต้นทศวรรษ 1990, น. 61.

²⁰ เรื่องเดียวกัน.

หลังสงครามอ่าวเปอร์เซียสิ้นสุดลงแล้ว นายกรัฐมนตรีโคฟูก็ได้พยายามเสนอร่างพระราชบัญญัติอีกครั้งหนึ่ง ครั้งนี้เขาได้เสนอร่างพระราชบัญญัติที่เปิดโอกาสให้กองกำลังป้องกันตนเองออกไปปฏิบัติการรักษาสันติภาพนอกประเทศได้อย่างถูกต้อง นั่นคือ พระราชบัญญัติการปฏิบัติการรักษาสันติภาพของสหประชาชาติ (UN Peace-keeping Operations หรือ UNPKO) แต่สิ้นสมัยนายโคฟูไปเสียก่อน ในสมัยนายกรัฐมนตรีคนต่อมา นั่นคือ นายคิอิชิ มียาซาวา (Kiichi Miyazawa)²¹ เขาได้สืบสานต่อแนวความคิดของนายโคฟูและสามารถผลักดันร่างพระราชบัญญัตินี้ดังกล่าวผ่านความเห็นชอบของรัฐสภาไปได้ เป็นที่น่าสังเกตว่า เมื่อโลกเข้าสู่ยุคหลังสงครามเย็น ผู้นำญี่ปุ่นในทศวรรษใหม่มีความตั้งใจอันแน่วแน่ในการเข้าไปมีส่วนร่วมในประชาคมระหว่างประเทศและตระหนักว่าญี่ปุ่นเป็นประเทศมหาอำนาจหนึ่งหลังยุคสงครามเย็นซึ่งไม่อาจนิ่งเฉยและไม่มีส่วนร่วมเหมือนในอดีตได้

ต่อมาในสมัยนายโตมิอิชิ มูรายามา (Tomiiichi Murayama)²² ซึ่งเป็นนายกรัฐมนตรีคนแรกของญี่ปุ่นที่มาจากพรรคสังคมนิยมได้ให้ความสำคัญต่อการเพิ่มบทบาทของญี่ปุ่นในเวทีการเมืองระหว่างประเทศ โดยเขาได้สนับสนุนให้ญี่ปุ่นสมัครเข้าเป็นประเทศสมาชิกถาวรของคณะมนตรีความมั่นคงแห่งสหประชาชาติ และยังได้กล่าวแสดงความเสียใจต่อการกระทำของญี่ปุ่นในสงครามโลกครั้งที่ 2 รวมทั้งพิจารณาจ่ายเงินชดเชยให้แก่ Comfort Women ทั้งสตรีชาวเกาหลีและชาติอื่นๆ ที่ได้รับความเสียหายจากการกระทำของญี่ปุ่นในครั้งนี้ รวมทั้งจัดตั้ง Asian Peace and Friendship Foundation for Women เพื่อบริจาคและรวบรวมเงินช่วยเหลือแก่ Comfort Women ซึ่งรวมไปถึงการให้เงินค่าสวัสดิการและการรักษาพยาบาล²³ รวมทั้งได้กล่าวแสดงเจตน์จำนงของญี่ปุ่นในฐานะประเทศที่จะได้แสดงบทบาทไปในทางที่สร้างสรรค์มากขึ้น โดยการเข้าไปมีส่วนร่วมกับการปฏิบัติขององค์การสหประชาชาติ สนับสนุนการปฏิบัติการของสหประชาชาติเพื่อสร้างความไว้วางใจให้แก่ประชาคมโลกว่าญี่ปุ่นจะไม่กลับไปสู่การเป็นมหาอำนาจทางทหารอีกต่อไป รวมทั้งให้การสนับสนุน Proliferation on Nuclear โดยการสมัครเป็นสมาชิก Nuclear Non-Proliferation Treaty และสร้างความเข้าใจอันดีกับประเทศเพื่อนบ้านเพื่อความสงบสุขของ

²¹ นายคิอิชิ มียาซาวา (Kiichi Miyazawa) ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีระหว่างปี 1991-1993

²² นายโตมิอิชิ มูรายามา (Tomiiichi Murayama) ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีระหว่างปี 1994-1996

²³ สมใจ ตะเกาพงษ์, ญี่ปุ่นกับภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ การขยายบทบาททางการเมืองเพื่อรักษาผลประโยชน์ทางด้านความมั่นคงในทศวรรษ 1970-1990, น. 105.

ภูมิภาค²⁴ ทศนคติและท่าทีของนายมารายามานันท์ถือได้ว่าแตกต่างจากผู้นำในอดีตของญี่ปุ่นเป็นอย่างมาก เนื่องจากผู้นำในอดีตมักจะหลีกเลี่ยงการกล่าวถึงอดีตช่วงสงครามของญี่ปุ่นมาโดยตลอด

ผู้นำญี่ปุ่นคนต่อ ๆ มาต่างได้สืบสานแนวความคิดและผลักดันให้ญี่ปุ่นมีส่วนร่วมในเวทีด้านความมั่นคงตลอดมานับแต่ปี 1994 ที่ญี่ปุ่นประกาศอย่างเป็นทางการถึงความต้องการเป็นประเทศสมาชิกถาวรของคณะมนตรีความมั่นคง เมื่อเข้าสู่ศตวรรษที่ 21 สมัยรัฐบาลจุนอิชิโร โคอิสุมิ (Junichiro Koizumi)²⁵ ญี่ปุ่นมีท่าทีเชิงรุกมากขึ้นในการผลักดันให้ตนเองมีส่วนร่วมในเวทีความมั่นคงระหว่างประเทศ โดยเขาได้ผลักดันญี่ปุ่นให้ร่วมมือกับประเทศบราซิล อินเดีย และเยอรมนี หรือเรียกว่ากลุ่ม G-4 ในการรณรงค์ให้มีการปฏิรูปคณะมนตรีความมั่นคงแห่งสหประชาชาติและขยายจำนวนสมาชิกประเภทถาวรโดยเสนอให้นานาชาติพิจารณาถึงความเหมาะสมของกลุ่ม G-4 ในตำแหน่งดังกล่าว

นอกจากนี้ในสมัยโคอิสุมิ บทบาทของญี่ปุ่นในเวทีความมั่นคงระหว่างประเทศยิ่งมีความโดดเด่นมากยิ่งขึ้น รัฐบาลญี่ปุ่นออกพระราชบัญญัติมาตรการพิเศษเพื่อต่อต้านการก่อการร้ายในเดือนตุลาคม 2001 โดยมีสาระสำคัญคือ เป็นการเปิดโอกาสให้ญี่ปุ่นมีส่วนร่วมอย่างแข็งขันร่วมกับประชาคมระหว่างประเทศในการต่อต้านการก่อการร้าย นอกจากนี้ยังให้อำนาจรัฐบาลในการร่วมมือและสนับสนุนกองกำลังของสหรัฐอเมริกาและกิจกรรมของสหรัฐ และพันธมิตรที่มีเป้าหมายในการกำจัดภัยคุกคามจากการก่อการร้าย กิจกรรมที่เกี่ยวกับการค้นหาและช่วยชีวิต และการช่วยเหลือผู้ที่ได้รับผลกระทบจากการก่อการร้าย ประการที่สอง รัฐบาลญี่ปุ่นได้ขยายขอบข่ายการรักษาความมั่นคงของ SDF ที่มีต่อกองกำลังและอุปกรณ์ของสหรัฐในญี่ปุ่นเพื่อการป้องกันพื้นที่และอุปกรณ์ดังกล่าว การดำเนินมาตรการทั้งหมดนี้ญี่ปุ่นได้กระทำภายในเวลาเพียงแค่ 3 เดือนหลังจากเกิดเหตุการณ์ 9/11 ขึ้นเท่านั้น นับเป็นก้าวสำคัญของปฏิกิริยาของญี่ปุ่นที่มีความฉับไวและครอบคลุมทุกด้านทั้งด้านการเงินและการทหาร นอกจากนี้ญี่ปุ่นยังได้ส่งกองกำลังป้องกันตนเองหรือ SDF เข้าร่วมปฏิบัติการกับภารกิจของสหประชาชาติ เช่น การบรรเทาภัยจากสึนามิที่ประเทศอินโดนีเซียด้วย

²⁴ เรื่องเดียวกัน.

²⁵ นายจุนอิชิโร โคอิสุมิ (Junichiro Koizumi) ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีระหว่างปี 2001-2006

ต่อมาในสมัยนายกรัฐมนตรีชินโสะ อาเบะ (Shinzo Abe)²⁶ ซึ่งเป็นผู้นำคนแรกที่เกิดหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 มีนโยบายต่างประเทศที่ชัดเจนและแสดงทัศนคติของญี่ปุ่นในเวทีโลกค่อนข้างแข็งกร้าว เขามีความเป็นอิสระในการกำหนดนโยบายมากกว่าในอดีตเพราะมีความรู้สึกรับผิดชอบต่อดีที่ญี่ปุ่นได้กระทำไว้เมื่อครั้งสงครามโลกน้อยลง นอกจากนี้ยังเป็นคนรุ่นใหม่ที่มีความเป็นชาตินิยมสูง สะท้อนถึงลักษณะและความคิดของชาวญี่ปุ่นในสมัยปัจจุบันที่ต้องการเป็นที่ยอมรับจากนานาชาติและต้องการมีบทบาทในเวทีความมั่นคงระหว่างประเทศได้เป็นอย่างดี

ในสมัยนายกรัฐมนตรีชินโสะ อาเบะ นี้ได้มีการผลักดันให้ญี่ปุ่นผ่านกฎหมายตั้งกระทรวงกลาโหมเป็นครั้งแรกได้ในประวัติศาสตร์ นับตั้งแต่สงครามโลกครั้งที่ 2 หลังตกเป็นฝ่ายพ่ายแพ้สงคราม ทำให้ญี่ปุ่นมีเพียงทบวงป้องกันตนเอง ซึ่งมีสถานะต่ำกว่าระดับกระทรวงที่ดูแลโดยรัฐมนตรี การปฏิรูปครั้งนี้ส่งผลให้นายฟูมิโอะ เคียวมา (Fumio Kyuma) ที่มีตำแหน่งผู้อำนวยการทบวงป้องกันตนเอง ยกฐานะขึ้นไปเป็นรัฐมนตรีกลาโหมอย่างเต็มขั้น แม้กองทัพญี่ปุ่นจะยังถูกเรียกว่ากองกำลังป้องกันตนเองอยู่ก็ตาม นอกจากนี้นายอาเบะยังมีผลงานที่สำคัญคือ การออกกฎหมายแก้ไขรัฐธรรมนูญได้สำเร็จในเดือนพฤษภาคม 2007 และสามารถแก้ไขความสัมพันธ์ที่เย็นชากับประเทศเพื่อนบ้านคือ จีนและเกาหลีใต้ได้ สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ถือเป็นการสะท้อนทัศนคติของผู้นำรุ่นใหม่ที่ไม่ยึดติดกับอดีตของญี่ปุ่นอีกต่อไป และมีความกล้าตัดสินใจในเรื่องความมั่นคงมากยิ่งขึ้น

นายกรัฐมนตรีคนต่อมาคือ นายยาสุโอะ ฟูกุตะ (Yasuo Fukuda)²⁷ แม้เขาจะเป็นนักการเมืองที่มีอายุมากและถือว่าเป็นนักการเมืองรุ่นเก่าหากเปรียบเทียบกับนายโคอิซุมิและนายอาเบะก่อนหน้านี้ แต่เขาก็ยังคงสนับสนุนแนวคิดการสร้างความสัมพันธ์อันดีกับประเทศในภูมิภาคเอเชีย โดยเฉพาะประเทศจีน และสนับสนุนฐานะญี่ปุ่นในการเข้าชิงเก้าอี้ถาวรแห่งสหประชาชาติด้วย เขาได้เจรจากับผู้นำประเทศต่าง ๆ จากภูมิภาคแอฟริกาโดยเสนอว่า ญี่ปุ่นพร้อมที่จะให้ความช่วยเหลือทางการเงินและการลงทุนเพื่อการสร้างระบบสาธารณูปโภคแก่ประเทศเหล่านี้ หากประเทศดังกล่าวยินดีที่จะให้เสียงสนับสนุนแก่ญี่ปุ่นในการชิงเก้าอี้ถาวรแห่งสหประชาชาติ²⁸

²⁶ นายชินโสะ อาเบะ (Shinzo Abe) ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีระหว่างปี 2006-2007

²⁷ นายยาสุโอะ ฟูกุตะ (Yasuo Fukuda) ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีระหว่างปี 2007-2008

²⁸ <<http://search.japantimes.co.jp/cgi-bin/nn20080322a5.html>>. 22 March 2008

นายฟูกุตะยังมีส่วนสำคัญในการผลักดันให้มีการผ่านกฎหมายต่ออายุปฏิบัติการสนับสนุนกองทัพของสหรัฐอเมริกาในอัฟกานิสถาน ซึ่งกองกำลังของญี่ปุ่นปฏิบัติการเต็มน้ำมันในมหาสมุทรอินเดียอีกด้วย การคงกองกำลังไว้ปฏิบัติการสนับสนุนกองกำลังของสหรัฐอเมริกาเป็นเรื่องสำคัญสำหรับญี่ปุ่นซึ่งต้องการปรับตัวขึ้นมาเป็นมหาอำนาจหนึ่งของโลก ต้องการแสดงตนว่ามีส่วนร่วมรับผิดชอบในกิจการของโลก ไม่ใช่เพียงแต่เป็นมหาอำนาจทางเศรษฐกิจเท่านั้น

เมื่อนายฟูกุตะลาออกจากตำแหน่งอย่างกะทันหัน นายกรัฐมนตรีคนต่อมาคือ นายทาโร อาโอะ (Taro Aso)²⁹ ผู้ซึ่งเคยดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศญี่ปุ่นในสมัยนายกรัฐมนตรีโคอิสุมิและนายกรัฐมนตรีอาเบะ เขามีความสามารถพูดภาษาอังกฤษและโปรตุเกสได้อย่างคล่องแคล่ว และถือเป็นนักการทูตสายเหยี่ยวคนหนึ่ง นายอาโอะยังคงยืนยันถึงความต้องการของญี่ปุ่นในการได้ที่นั่งถาวรของคณะมนตรีความมั่นคงแห่งสหประชาชาติและสนับสนุนให้มีการปฏิรูปสหประชาชาติเหมือนผู้นำคนก่อนหน้านี้ แต่ด้วยสภาวะเศรษฐกิจที่ถดถอยไปทั่วโลกและญี่ปุ่นได้รับผลกระทบอย่างมากจากวิกฤตแฮมเบอร์เกอร์ ทำให้รัฐบาลสมัยนายอาโอะไม่ได้เน้นประเด็นเรื่องความมั่นคงในเวทีระหว่างประเทศมากนัก ประกอบกับความไม่แน่นอนทางการเมืองที่พรรคเสรีประชาธิปไตยหรือ LDP ของเขากำลังประสบกับความนิยมที่ตกต่ำในหมู่ชาวญี่ปุ่นเป็นประวัติการณ์ ทำให้รัฐบาลเขาต้องหันมาให้ความสำคัญกับการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจซึ่งดูจะใกล้ตัวชาวญี่ปุ่นมากกว่าเป็นอันดับแรก ในช่วงนี้บทบาทของญี่ปุ่นในเวทีการเมืองระหว่างประเทศจึงดูไม่แข็งขันนัก

อาจกล่าวโดยสรุปได้ว่า ตั้งแต่สมัยนายนาคาโซเนเป็นต้นมา ผู้นำญี่ปุ่นมีทัศนคติด้านความมั่นคงและการเกี่ยวพันในเวทีระหว่างประเทศเปลี่ยนไป ผู้นำญี่ปุ่นเริ่มมองเห็นฐานะประเทศตนเองในเวทีโลกว่าญี่ปุ่นก็เป็นประเทศมหาอำนาจหนึ่ง การที่มุ่งจะดำเนินนโยบายเฉพาะด้านเศรษฐกิจแต่ไม่เกี่ยวข้องกับการเมืองโลกเหมือนในอดีตย่อมไม่เหมาะสมอีกต่อไป นอกจากนี้ การเข้าไปมีบทบาทในการเมืองระดับโลก ในอีกนัยหนึ่ง ก็คือการรักษาและเพิ่มพูนผลประโยชน์แห่งชาติด้วย นอกจากนี้สิ่งที่เห็นได้อย่างชัดเจนจากผู้นำหลายคนคือมีความเป็นชาตินิยมสูงและต้องการยกฐานะประเทศญี่ปุ่นให้ทัดเทียมกับประเทศมหาอำนาจอื่น ๆ การได้เก้าอี้ถาวรของคณะมนตรีความมั่นคงนี้จึงถือเป็นการสร้างเกียรติภูมิแห่งชาติและทำให้ญี่ปุ่นได้รับการยอมรับในสายตาประชาคมโลกว่าเป็นประเทศมหาอำนาจหนึ่งนั่นเอง

²⁹ นายทาโร อาโอะ (Taro Aso) ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีระหว่างปี 2008-2009

บทบาทกระทรวงการต่างประเทศ

ในญี่ปุ่นนั้น ระบบราชการส่วนกลางมักมีอิทธิพลและมีบทบาทนำในการกำหนดนโยบายต่าง ๆ ของรัฐบาล อิทธิพลดังกล่าวนี้เป็นผลมาจากบุคลากรที่มีความสามารถ ความชำนาญ และความเชี่ยวชาญทางด้านนโยบายที่สะสมมานาน ซึ่งบุคลากรเหล่านี้ถือได้ว่าเป็นหัวกะทิจที่ได้รับการศึกษาสูงและส่วนใหญ่สำเร็จการศึกษาจากมหาวิทยาลัยชั้นนำในญี่ปุ่น นำโดยมหาวิทยาลัยโตเกียว การสอบแข่งขันเข้าเป็นข้าราชการของกระทรวงชั้นนำ เช่น กระทรวงการคลัง กระทรวงการต่างประเทศ ต้องซับซ้อนอย่างสูง ผู้ที่สอบเข้ามาได้จะมีความรู้ ความรักหมั่นคณและอุทิศตนให้กับการปฏิบัติหน้าที่ให้แก่ประเทศชาติ ข้าราชการประจำญี่ปุ่นมักแสดงให้เห็นถึงความสามารถในทางปฏิบัติสูงมากในการชี้้นำความสัมพันธ์ทางการเมือง เศรษฐกิจ และความมั่นคงของประเทศตนมาโดยเกือบตลอดยุคหลังสงครามโลกครั้งที่สอง³⁰

กระทรวงการต่างประเทศของญี่ปุ่นมีความรับผิดชอบโดยทั่วไปในการริเริ่มนโยบายต่างประเทศในมิติของการเมือง เศรษฐกิจ และความมั่นคง การเจรจาทั้งในกรอบพหุภาคีและทวิภาคี และร่างกฎหมายและสนธิสัญญาที่เกี่ยวข้องกับกิจการต่างประเทศ ทั้งยังรับผิดชอบในการดำเนินนโยบายต่างประเทศที่เป็นเรื่องกิจวัตรประจำวัน ประสานงานด้านนโยบายความมั่นคงและมักจะมีคามระมัดระวังที่จะไม่ริเริ่มนโยบายใหม่หรือเปลี่ยนแปลงนโยบายเดิมอย่างฉับพลัน โดยเกรงว่าจะเกิดความผิดพลาดได้

สำหรับประเด็นเรื่องความต้องการได้ที่นั่งถาวรของคณะมนตรีความมั่นคงของญี่ปุ่นนั้น ไม่มีหลักฐานอย่างแน่ชัดว่า กระทรวงการต่างประเทศญี่ปุ่นมีความคิดริเริ่มในเรื่องนี้มาตั้งแต่ช่วงใด โดยในช่วงแรกหลักจากที่ญี่ปุ่นได้เป็นสมาชิกสหประชาชาติแล้วนั้น ญี่ปุ่นได้ให้ความสนใจในประเด็นเรื่องการแก้ไขกฎบัตรแห่งสหประชาชาติซึ่งญี่ปุ่นต้องการเพียงแค่เพิ่มบทบาทในสหประชาชาติเป็นประเทศที่มีบทบาทหลักประเทศหนึ่งเท่านั้น ญี่ปุ่นยังไม่ได้คิดไกลถึงความต้องการเป็นสมาชิกถาวรของคณะมนตรีความมั่นคงแต่อย่างใด

³⁰ ไชยวัฒน์ คำชู, นโยบายต่างประเทศญี่ปุ่น: ความเปลี่ยนแปลงและความต่อเนื่อง, น. 87.

ในช่วงทศวรรษที่ 1960 นั้น มีกระแสความต้องการแก้ไขกฎบัตรแห่งสหประชาชาติเพื่อปรับปรุงการทำงานด้าน peace-making จากหลาย ๆ ประเทศสมาชิกทั้งเก่าและใหม่ และแน่นอนว่ามีการพุ่งเป้าไปที่คณะมนตรีความมั่นคงซึ่งเป็นหน่วยงานหลักที่รับผิดชอบเรื่องดังกล่าว ญี่ปุ่นได้หยิบยกประเด็นเรื่ององค์คณะมนตรีความมั่นคงและวิธีปฏิบัติงาน (เช่นสิทธิในการออกเสียงยับยั้งหรือ veto) เข้าสู่ความสนใจ ทั้งนี้ญี่ปุ่นได้ตอบสนองต่อกระแสความไม่พอใจจากประเทศสมาชิกต่าง ๆ เพราะต้องการเพิ่มบทบาทประเทศให้ประเทศที่มีบทบาทหลักในสหประชาชาติ ญี่ปุ่นได้สนับสนุนให้มีการขยายจำนวนสมาชิกของคณะมนตรีความมั่นคงโดยที่ผู้กำหนดนโยบายของญี่ปุ่นนั้นหมายถึงการเพิ่มจำนวนประเทศสมาชิกประเภทไม่ถาวรเท่านั้น

อย่างไรก็ดี จากผลพวงที่ต้องการให้ญี่ปุ่นมีบทบาทหลักในสหประชาชาตินั้นทำให้มีผู้สนับสนุนหลายคนต้องการให้ญี่ปุ่นเพิ่มบทบาทด้านการทูตพหุภาคีด้วยเพื่อเป็นการสร้างสมดุลกับความสัมพันธ์ระหว่างญี่ปุ่นและสหรัฐอเมริกาอีกทางหนึ่ง รวมทั้งการเพิ่มบทบาทในสหประชาชาติยังเป็นการสร้างเกียรติภูมิแห่งชาติรวมถึงเป็นการรื้อฟื้นสถานะของประเทศญี่ปุ่นในโลกด้วย การเพิ่มบทบาทของญี่ปุ่นในสหประชาชาตินี้ยังหมายถึงการได้รับเลือกตั้งให้มากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ในตำแหน่งคณะกรรมการในหน่วยงานที่สำคัญทั้งหลาย อย่างไรก็ตาม ในช่วงกลางทศวรรษที่ 1960 นี้ บางคนในกระทรวงการต่างประเทศและในรัฐบาลเริ่มมีความคิดเกี่ยวกับตำแหน่งสมาชิกถาวรของคณะมนตรีความมั่นคงบ้างแล้ว โดยมีหลักฐานจากการตอบคำถามของรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศในขณะนั้น นายมาซาโยชิ โอฮิระ (Masayoshi Ohira) ต่อคณะกรรมการด้านงบประมาณวุฒิสภา ในวันที่ 6 มีนาคม 1964 ซึ่งมีเนื้อความสรุปว่า “สำหรับคำถามที่ว่าเราต้องการเป็นสมาชิกถาวรของคณะมนตรีความมั่นคงหรือไม่นั้น พวกเรากำลังเตรียมการอย่างสุดกำลังเพื่อรอโอกาสที่นานาประเทศเห็นชอบกับเราและเมื่อถึงเวลาที่เหมาะสมตามนั้นแล้ว เราจึงควรจำเป็นต้องให้ความร่วมมือและเพิ่มการสนับสนุนในกิจกรรมของสหประชาชาติ”³¹

³¹ ข้อมูลและความเห็นเกี่ยวกับบทบาทของกระทรวงการต่างประเทศญี่ปุ่นในเรื่องการผลักดันให้ญี่ปุ่นได้เป็นสมาชิกถาวรของคณะมนตรีความมั่นคงแห่งสหประชาชาตินี้ส่วนใหญ่ได้อาศัยหนังสือของ Reinhard Drifte, *Japan's Quest for a Permanent Security Council Seat: A Matter of Pride or Justice* (Hamshire : Macmillian Press LTD., 2000), pp. 18-51.

ระหว่างช่วงเวลาที่นำไปสู่การขยายคณะมนตรีความมั่นคงในปี 1965 นั้น รัฐบาลญี่ปุ่น คำนึงถึงประเด็นที่จำกัดเพียงแค่การเพิ่มจำนวนสมาชิกประเภทไม่ถาวรเท่านั้น ยังไม่มีข้อเสนอ หรือหลักฐานทางการใด ๆ ที่แสดงให้เห็นถึงความต้องการของญี่ปุ่นในการได้ที่นั่งถาวร และ รัฐบาลญี่ปุ่นได้มุ่งเน้นในการผลักดันให้มีการแก้ไขกฎบัตรแห่งสหประชาชาติเพื่อขยายโอกาสให้ ญี่ปุ่นได้เป็นตัวแทนมากขึ้นในหน่วยงานทั้งหลายของสหประชาชาติมากกว่า อย่างไรก็ตาม การแก้ไข กฎบัตรนี้ได้รับการแก้ไขเพียงบางส่วนเท่านั้น การทบทวนให้มีการแก้ไขกฎบัตรทั้งหมดยังคงไม่ ประสบความสำเร็จเพราะอุปสรรคเรื่องปัญหาผู้แทนจากจีนและการกีดขวางจากรัสเซีย

ต่อมาในปี 1969 มีหลักฐานชัดเจนว่าญี่ปุ่นสนใจเก้าอี้ถาวรของคณะมนตรีความมั่นคง นั้นคือสุนทรพจน์ของนายคิอิชิ อิชิ (Kiichi Aichi) รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศในสมัย นั้น ซึ่งเขาได้กล่าวต่อที่ประชุมสมัชชาใหญ่แห่งสหประชาชาติในวันที่ 19 กันยายน 1969 อย่าง อ้อม ๆ ถึงการที่ญี่ปุ่นจะเสนอตัวเพื่อเป็นสมาชิกถาวรของคณะมนตรีความมั่นคง ซึ่งทั้งนายอิชิและ กระทรวงการต่างประเทศญี่ปุ่นได้แสดงอย่างชัดเจนในการอธิบายภูมิหลังถึงความต้องการได้เก้าอี้ ถาวรของญี่ปุ่น³² ทั้งนี้เบื้องหลังสุนทรพจน์ดังกล่าวมีที่มาและได้รับการผลักดันจากนักการทูตที่ สำคัญ 2 คนคือ เอกอัครราชทูตเซนจิน ชิรุโอะกะ (Senjin Tsuruoka) และนักการทูตทามิโอะ เอโมะ (Tamio Amou)

เอกอัครราชทูตเซนจิน ชิรุโอะกะ ดำรงตำแหน่งหัวหน้ากิจการสหประชาชาติญี่ปุ่น ประจำกรุงนิวยอร์กระหว่างปี 1967 -1971 ก่อนหน้านั้นเขาเคยดำรงตำแหน่งหัวหน้ากอง สหประชาชาติ (UN Bureau Chief) ของกระทรวงการต่างประเทศญี่ปุ่นและเคยเป็น เอกอัครราชทูตประจำสวีเดนมาก่อน เขาเป็นผู้ที่มีความสนิทสนมกับรัฐมนตรีอิชิมามากและ หวังถึงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศด้วย เขาเป็นนักการทูตคนหนึ่งที่มีความ มุ่งมั่น มีความเป็นตัวของตัวเอง และพูดจาเปิดเผย เขาได้ยอมรับในภายหลังว่า การได้เป็นสมาชิก ถาวรของคณะมนตรีความมั่นคงของญี่ปุ่นคือจุดหมายหนึ่งที่เขาต้องไปให้ถึง³³

³² Ibid., p. 24.

³³ Ibid.

นักการทูตอีกคนหนึ่งที่มีบทบาทเบื้องหลังสุนทรพจน์ของรัฐมนตรีอิชิคือนักการทูต ทามิโอะ เอโมอุ ซึ่งเป็นผู้อำนวยการแผนกการเมืองสหประชาชาติ (UN Political Division) กระทรวงการต่างประเทศ ระหว่างปี 1969-1972 ก่อนหน้านี้เขาเคยทำงานกับเอกอัครราชทูต ชิรุโอะกะในแผนกกิจการสหประชาชาติญี่ปุ่นประจำกรุงนิวยอร์กมาก่อน เขาเป็นคนที่ให้ความสนใจในเรื่องการแก้ไขกฎบัตรสหประชาชาติอย่างมาก เขาได้จัดประชุมกับนักวิชาการต่าง ๆ เป็นประจำเพื่อหารือถึงแนวทางการแก้ไขกฎบัตร รวมถึงหารือถึงความเป็นไปได้ในการเพิ่มสมาชิกใน คณะมนตรีความมั่นคงด้วย³⁴

แม้จะดูเหมือนว่ารัฐมนตรีอิชิคือผู้ริเริ่มคนสำคัญในการแสดงความต้องการได้ที่นั่งถาวรของญี่ปุ่นจากการแสดงสุนทรพจน์ต่อที่ประชุมใหญ่ประจำสหประชาชาติก็ตามที แต่นักการทูตและนักวิชาการหลายคนไม่มั่นใจว่าความคิดนี้มาจากตัวรัฐมนตรีอิชิเองหรือไม่ นักวิชาการและนักการทูตเหล่านี้เห็นว่าจากกระบวนการการทำงานของกระทรวงการต่างประเทศแล้ว สุนทรพจน์ที่รัฐมนตรีอิชิกล่าวนั้นเป็นการเขียนจากกองสหประชาชาติ และเมื่อมีเอกอัครราชทูตชิรุโอะกะซึ่งเป็นผู้ทำงานใกล้ชิดกับรัฐมนตรีอิชิทำงานอยู่ในกองนี้ จึงเป็นการพิสูจน์ข้อสันนิษฐานจากนักวิชาการได้ว่าความคิดที่ต้องการเก้าอี้ถาวรมาจากกระทรวงการต่างประเทศ ไม่ได้มาจาก รัฐมนตรีอิชิ และนอกจากนี้จากประวัติการทำงานและการกล่าวปราศรัยของรัฐมนตรีอิชิก่อนหน้านี้ก็ไม่เคยปรากฏถึงความคิดในเรื่องนี้มาก่อนด้วย

นอกจากนี้กระทรวงการต่างประเทศญี่ปุ่นยังผลักดันความต้องการได้ที่นั่งถาวรของญี่ปุ่นอย่างเต็มที่โดยมีการให้สัมภาษณ์หรือให้ข่าวตามหนังสือพิมพ์ต่าง ๆ อย่างต่อเนื่องเรื่องความต้องการได้ที่นั่งถาวรของญี่ปุ่นและความต้องการให้มีการลบมาตราว่าด้วยความเป็นศัตรู (enemy clauses) ในกฎบัตรแห่งสหประชาชาติ ทั้งนี้ข่าวหรือบทสัมภาษณ์ต่าง ๆ นั้นมีการอ้างอิงถึงเจ้าหน้าที่กระทรวงการต่างประเทศอย่างละเอียดด้วย ดังนั้นจึงอาจสรุปได้ว่าการที่ญี่ปุ่นแสดงออกถึงความต้องการได้ที่นั่งถาวรนี้มาจากการผลักดันของนักการทูตและกระทรวงการต่างประเทศ โดยเฉพาะจากกองสหประชาชาติเป็นสำคัญ³⁵ การที่กระทรวงการต่างประเทศเริ่มแสดงออกอย่างชัดเจนในความต้องการได้ที่นั่งถาวรนี้เป็นเพราะปัจจัยหลายอย่างเอื้ออำนวย ได้แก่ ญี่ปุ่นสามารถฟื้นฟูเศรษฐกิจของประเทศได้แล้ว และญี่ปุ่นต้องการฟื้นฟูสถานะและเกียรติภูมิของประเทศหลังจากสิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่สอง

³⁴ Ibid.

³⁵ Ibid., p. 25.

อย่างไรก็ตาม ความพยายามได้ที่นั่งถาวรของญี่ปุ่นในสมัยรัฐมนตรียุริอิระหว่างปี 1968-1972 นี้ประสบความสำเร็จล้มเหลวเพราะขาดความสนใจจากประเทศสมาชิกในสหประชาชาติอื่น ๆ อีกทั้งยังไม่ได้ได้รับความสนับสนุนจากประชาชนในประเทศ และสถานะแวดล้อมระหว่างประเทศอยู่ในช่วงสงครามเย็นซึ่งยังคงมีการเผชิญหน้าระหว่างโลกเสรีประชาธิปไตยและคอมมิวนิสต์ นอกจากนี้ประเทศสมาชิกถาวรทั้ง 5 ประเทศหรือ P-5 ยังต่อต้านการเปลี่ยนแปลงใด ๆ ก็ตามด้วย และในช่วงนั้นญี่ปุ่นยังมีปัญหาอื่นที่ต้องให้ความสนใจมากกว่านั่นคือปัญหาการคืนหมู่เกาะโอกินาวา จากการที่ญี่ปุ่นให้ความสนใจในปัญหาด้านความมั่นคงของประเทศมากกว่าความต้องการได้ที่นั่งถาวรนี้จึงสะท้อนให้เห็นว่า การที่ญี่ปุ่นต้องการได้ที่นั่งถาวรเป็นเพราะเหตุผลความต้องการได้รับการยอมรับจากสังคมโลกและเป็นการเพิ่มพูนเกียรติภูมิแห่งชาติมากกว่าเหตุผลความจำเป็นที่จะเพิ่มบทบาทในเวทีการทูตพหุภาคีเพื่อแก้ไขปัญหาระหว่างประเทศและความมั่นคง

ถึงความพยายามของญี่ปุ่นในครั้งนี้จะล้มเหลว แต่นักการทูตของญี่ปุ่นรุ่นต่อมานำโดยนักการทูตเอโมอิ ยังคงรณรงค์ในเรื่องนี้ต่อไปเพื่อรอโอกาสและจังหวะที่เหมาะสม โดยพยายามเพิ่มโอกาสในอนาคตสำหรับการความต้องการได้ที่นั่งถาวรของญี่ปุ่นด้วยการผลักดันให้ญี่ปุ่นเป็นสมาชิกสหประชาชาติที่มีความสำคัญและมีบทบาทหลักในองค์กรต่าง ๆ ซึ่งสิ่งที่เห็นได้ชัดคือความพยายามผลักดันให้ญี่ปุ่นได้รับเลือกเป็นสมาชิกประเภทไม่ถาวรในคณะมนตรีความมั่นคงให้บ่อยครั้งมากที่สุด รวมถึงการสนับสนุนให้บุคลากรของญี่ปุ่นได้ดำรงตำแหน่งสำคัญ ๆ ในหน่วยงานต่าง ๆ ของสหประชาชาติ และพยายามผลักดันให้มีการแก้ไขกฎบัตรแห่งสหประชาชาติด้วย

จนกระทั่งถึงทศวรรษที่ 1990 เมื่อรัฐบาลญี่ปุ่นประกาศแสดงความต้องการได้ที่นั่งถาวรอย่างเป็นทางการแล้ว กระทรวงการต่างประเทศญี่ปุ่นยังคงแสดงบทบาทสำคัญในการผลักดันให้มีการแก้ไขกฎบัตรแห่งสหประชาชาติโดยการเข้าร่วมในคณะกรรมการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการพิจารณาแก้ไขกฎบัตร รวมถึงการร่างสุนทรพจน์ให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศกล่าวในที่ประชุมสมัชชาใหญ่แห่งสหประชาชาติทุกครั้ง และที่สำคัญกระทรวงการต่างประเทศญี่ปุ่นยังได้ขอร้องและชักชวนให้สหรัฐอเมริกาสนับสนุนความต้องการดังกล่าวของญี่ปุ่นด้วย เพราะจากความล้มเหลวครั้งที่ผ่านมากระทรวงการต่างประเทศญี่ปุ่นตระหนักดีว่าการได้รับการสนับสนุนจากสหรัฐอเมริกาเป็นเรื่องสำคัญมากต่อการได้รับความสำเร็จ

บทบาทที่สำคัญอีกประการหนึ่งของกระทรวงการต่างประเทศญี่ปุ่นคือการวางยุทธศาสตร์ให้รัฐบาลใช้ ODA เป็นเครื่องมือหนึ่งในการเพิ่มความสำคัญของญี่ปุ่นในเวทีโลก ความเป็นมหาอำนาจทางเศรษฐกิจของญี่ปุ่นในช่วงนี้ทำให้รัฐบาลญี่ปุ่นมีระดับการให้ ODA แก่ประเทศยากจนเป็นอันดับที่หนึ่งติดต่อกันนานถึงสิบปี รวมถึงการสนับสนุนงบประมาณให้แก่สหประชาชาติมากเป็นอันดับที่สอง เป็นรองเพียงสหรัฐอเมริกาเท่านั้น ซึ่งบทบาทการเป็นผู้ให้ความช่วยเหลือทางการเงินรายใหญ่ของโลกนี้ทำให้ญี่ปุ่นกลายเป็นประเทศที่มีบทบาทสำคัญในเวทีโลกและสหประชาชาติได้อย่างไม่มีข้อสงสัย แม้ปัจจุบันสภาพทางเศรษฐกิจของญี่ปุ่นจะถดถอยลงแต่กระทรวงการต่างประเทศยังคงเฝ้าระวังและชี้แจงรัฐบาลไม่ให้ลดบริการการให้ ODA แก่ประเทศต่าง ๆ ลงเพราะเกรงว่าจะกระทบต่อการรณรงค์ให้ได้เก้าอี้ถาวรของญี่ปุ่นได้³⁶ นอกจากนี้ยุทธศาสตร์ ODA แล้ว กระทรวงการต่างประเทศญี่ปุ่นยังเป็นหน่วยงานหลักในการวางยุทธศาสตร์อื่น ๆ ที่จะส่งผลให้ญี่ปุ่นประสบความสำเร็จในการเป็นสมาชิกถาวรของคณะมนตรีความมั่นคง เช่น การส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการรักษาสันติภาพ การส่งเสริมให้ประเทศเป็นผู้นำในนโยบายด้านสิ่งแวดล้อม การผลักดันให้มีการปฏิรูปสหประชาชาติ และอีกหลายยุทธศาสตร์ซึ่งจะกล่าวถึงในบทต่อไป

กล่าวได้ว่า ความคิดริเริ่มที่ต้องการให้ญี่ปุ่นได้เก้าอี้ถาวรของคณะมนตรีความมั่นคงนี้มาจากนักการทูตในกระทรวงการต่างประเทศของญี่ปุ่นตั้งแต่ช่วงกลางทศวรรษที่ 1960 และสืบทอดเป็นนโยบายต่อมายังนักการทูตรุ่นต่อ ๆ มาจนถึงปัจจุบัน แต่ญี่ปุ่นเพิ่งจะแสดงความต้องการได้ที่นั่งถาวรอย่างเป็นทางการในปี 1994 เพราะกระทรวงการต่างประเทศรอจังหวะและโอกาสที่เหมาะสม ทั้งภายในประเทศและภายนอกประเทศ ปัจจุบันกระทรวงการต่างประเทศญี่ปุ่นให้ความสำคัญอย่างมากในการรณรงค์เพื่อเก้าอี้ถาวรนี้เองและถึงกับระบุไว้ว่า การปฏิรูปสหประชาชาติคือประเด็นที่มีความสำคัญเป็นอันดับต้น ๆ ของญี่ปุ่น³⁷ ซึ่งเบื้องหลังความต้องการ

³⁶ "Japan must keep ODA promises to gain permanent UNSC seat: UN report." <http://findarticles.com/p/articles/mi_m0XPQ/is_2005_Jan_18/ai_n8704244/>. 18 January 2005. (accessed 28 March 2010).

³⁷ Ministry of Foreign Affairs of Japan. "United Nations Reform: Priority Issues for Japan." <<http://www.mofa.go.jp/policy/UN/reform/priority.html>>. January 2006. (accessed 28 March 2010).

ให้เกิดการปฏิรูปสหประชาชาตินั้นเป็นที่รู้กันว่าญี่ปุ่นต้องการแก้ข้อถกเถียงของตนเอง กระทรวงการต่างประเทศดำเนินการประชาสัมพันธ์ตนเองในเวทีระหว่างประเทศต่าง ๆ เพื่อโน้มน้าวสังคมโลกให้เห็นด้วยกับการที่ญี่ปุ่นจะได้แก้ข้อถกเถียง รวมถึงการวางยุทธศาสตร์เพื่อให้ได้รับคะแนนเสียงสนับสนุนจากประเทศสมาชิกสหประชาชาติอื่น ๆ ด้วย

กระทรวงการต่างประเทศญี่ปุ่นเล็งเห็นมานานแล้วว่าประเทศตนจะต้องเป็นมหาอำนาจทั้งทางการเมืองและทางเศรษฐกิจจึงได้วางนโยบายเรื่องความต้องการได้ที่นั่งถาวรนี้มาเป็นระยะเวลาหนึ่งแล้ว อาจกล่าวได้ว่าความต้องการที่จะทำให้นานาชาติยอมรับญี่ปุ่นในฐานะประเทศชั้นนำประเทศหนึ่งนั้นไม่เคยจางหายไปจากใจนักการทูตญี่ปุ่นเลยก็ว่าได้โดยเฉพาะหลังจากสิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่สองที่สถานะประเทศญี่ปุ่นตกต่ำไปเป็นอย่างมาก

มติมหาชน

สิ่งหนึ่งที่ฝังรากลึกอยู่ในสังคมญี่ปุ่นและชาวญี่ปุ่นมาอย่างยาวนานคือ ความเป็นชาตินิยม โดยได้รับการเสริมแรงในปลายยุคโตกุกาวะเมื่อญี่ปุ่นถูกรัฐอเมริกาบังคับให้ต้องเปิดประเทศ ชาวญี่ปุ่นต้องเสียศักดิ์ศรีและยอมเปิดประเทศให้กับชาวต่างชาติ เมื่อเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นยุคเมจิ ลัทธิชาตินิยมถูกปลุกขึ้นมาอย่างเต็มตัว ชาวญี่ปุ่นปรับปรุงตนเองและประเทศเลียนแบบจากการพัฒนาในประเทศตะวันตก จนมีความเจริญทัดเทียมกับประเทศตะวันตก ความสามัคคีอันเป็นพลังที่นำไปสู่ความสำเร็จในการพัฒนาปรับปรุงประเทศของตน ผนวกกับความภาคภูมิใจในความสำเร็จของญี่ปุ่น ทำให้ญี่ปุ่นคิดถึงการรุกรานเพื่อนบ้านและประเทศเอเชีย เพื่อแสดงความยิ่งใหญ่ทำนองเดียวกับประเทศตะวันตกที่มีการแสวงหาอาณานิคมกันในยุคนั้น แต่ญี่ปุ่นอ้างว่าเป็นการช่วยเหลือประเทศเอเชียด้วยกันที่ถูกประเทศตะวันตกกดขี่³⁸

เมื่อญี่ปุ่นพ่ายแพ้ในสงครามโลกครั้งที่สอง ความรู้สึกแบบชาตินิยมถูกกดเอาไว้ ในขณะที่เดียวกันรัฐธรรมนูญใหม่ของญี่ปุ่นซึ่งร่างโดยสหรัฐอเมริกา เป็นรัฐธรรมนูญเพื่อสันติภาพ กระแสความเป็นชาตินิยมของญี่ปุ่นได้เปลี่ยนรูปไปเป็นความภาคภูมิใจในความเป็นประเทศที่รัก

³⁸ ทราวยแก้ว ทิพากร. "ญี่ปุ่น: ชาตินิยมกับนานาชาตินิยม." <http://www.thaiworld.org/th/include/answer_search.php?question_id=151>. 14 มิถุนายน 2548.

สันติภาพ ชาวญี่ปุ่นรู้สึกว่าเป็นประเทศของตนมีความ ‘พิเศษ’ อยู่ตรงที่เป็นประเทศที่ไร้สันติภาพ แม้แต่ในรัฐธรรมนูญยังกำหนดไว้ว่าประเทศญี่ปุ่นสละสิทธิที่จะทำสงคราม สิ่งนี้คือความภาคภูมิใจของชาวญี่ปุ่น³⁹ ครั้นเมื่อสงครามเย็นสิ้นสุดลง ประกอบกับสถานการณ์ของโลกและประเทศญี่ปุ่นเปลี่ยนไป ความเป็นชาตินิยมได้รับการยอมรับมากขึ้นและแสดงออกได้มากขึ้น ญี่ปุ่นก้าวขึ้นมาเป็นชาติมหาอำนาจทางเศรษฐกิจ ชาวญี่ปุ่นเริ่มมองสถานะประเทศตนในสังคมระหว่างประเทศเปลี่ยนไป ยอมรับได้มากขึ้นเมื่อรัฐบาลแสดงท่าทีการเข้าไปมีบทบาทในการเมืองระหว่างประเทศ และต่อมาก็ยอมรับได้มากขึ้นเช่นกันเมื่อรัฐบาลส่งบุคลากรเข้าปฏิบัติภารกิจสันติภาพร่วมกับกองกำลังนานาชาติได้ภารกิจของสหประชาชาติ

ในอดีตเป็นที่ทราบกันดีว่า ชาวญี่ปุ่นยังคงฝังใจกับความเสียหายที่ได้รับจากสงครามโลกครั้งที่ 2 ดังนั้นมหาชนชาวญี่ปุ่นในอดีตจึงต้องการให้รัฐบาลตนจำกัดบทบาทในเวทีระหว่างประเทศโดยเฉพาะเวทีด้านความมั่นคง และรัฐบาลรับรู้ถึงเสียงส่วนใหญ่ของประชาชน ดังนั้น รัฐบาลในสมัยนั้นจึงหลีกเลี่ยงการพูดถึงประเด็นความมั่นคงระหว่างประเทศมาโดยตลอด แต่เมื่อญี่ปุ่นก้าวขึ้นมาเป็นมหาอำนาจด้านเศรษฐกิจของโลกในช่วงทศวรรษที่ 1980 และ 1990 ชาวญี่ปุ่นมีความคิดเห็นต่อบทบาทของประเทศตนเองในด้านความมั่นคงเปลี่ยนไป โดยสำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรีได้สำรวจความคิดเห็นชาวญี่ปุ่นว่า ญี่ปุ่นควรจะเข้าเป็นสมาชิกถาวรของคณะมนตรีความมั่นคงแห่งสหประชาชาติหรือไม่ ผลจากการสำรวจความคิดเห็นพบว่า ชาวญี่ปุ่นเห็นด้วยที่ประเทศตนเองจะเป็นสมาชิกถาวรของคณะมนตรีความมั่นคงแห่งสหประชาชาติ และจำนวนเปอร์เซ็นต์เพิ่มขึ้นโดยลำดับตั้งแต่ปี 1992 เป็นต้นมา⁴⁰ และเมื่อเข้าสู่ศตวรรษที่ 21 ชาวญี่ปุ่นโดยเฉพาะวัยรุ่นสมัยใหม่ซึ่งไม่ได้รับประสบการณ์อันเลวร้ายโดยตรงจากสงครามโลกครั้งที่ 2 ได้มีทัศนคติแตกต่างไปจากคนรุ่นเก่า โดยพวกเขาเห็นว่าญี่ปุ่นควรเพิ่มบทบาทตนเองในเวทีด้านความมั่นคงระหว่างประเทศให้มากขึ้น และสนับสนุนรัฐบาลให้มีแผนนโยบายเพิ่มบทบาทในด้านดังกล่าว

³⁹ เรื่องเดียวกัน.

⁴⁰ Reinhard Drifte, Japan's Quest for a Permanent Security Council Seat: A Matter of Pride or Justice, น. 106.

จากผลสำรวจความคิดเห็นชาวญี่ปุ่นเมื่อวันที่ 11 เมษายน 2007 จำนวน 1,726 คนว่า “ท่านสนับสนุนให้ญี่ปุ่นรณรงค์เพื่อกำอึ่ถาวรในคณะมนตรีความมั่นคงหรือไม่” มีจำนวน 1,061 คนหรือคิดเป็น 61.5 เปอร์เซ็นต์ตอบว่าสนับสนุน ในขณะที่อีก 665 คนหรือคิดเป็น 38.5 เปอร์เซ็นต์ตอบว่าไม่สนับสนุน⁴¹ และผลสำรวจความคิดเห็นชาวญี่ปุ่นจำนวน 612 คนอีกเรื่องหนึ่งว่า “ท่านเห็นว่าญี่ปุ่นควรได้รับตำแหน่งสมาชิกถาวรของคณะมนตรีความมั่นคงแห่งสหประชาชาติหรือไม่” จำนวน 351 คนหรือคิดเป็น 57.4 เปอร์เซ็นต์เห็นว่าสมควรได้รับ และอีกจำนวน 261 คนหรือคิดเป็น 42.6 เปอร์เซ็นต์เห็นว่าไม่สมควร⁴²

ผลจากการสำรวจความคิดเห็นข้างต้นสะท้อนให้เห็นว่า ในศตวรรษใหม่นี้ชาวญี่ปุ่นส่วนใหญ่สนับสนุนให้ประเทศตนเองมีบทบาทด้านความมั่นคงระหว่างประเทศซึ่งผิดกับในอดีตช่วงสงครามเย็น และเมื่อถามชาวญี่ปุ่นว่า อะไรคือเหตุผลที่ญี่ปุ่นควรเสนอตัวเข้าชิงเก้าอี้ถาวรของคณะมนตรีความมั่นคงแห่งสหประชาชาติ เหตุผลอันดับหนึ่งที่ชาวญี่ปุ่นตอบคือ เพราะญี่ปุ่นสามารถมีคุณูปการต่อสันติภาพโลกในฐานะที่เป็นประเทศที่ไม่มีอาวุธนิวเคลียร์ ประการที่สองคือ เพราะญี่ปุ่นเป็นประเทศมหาอำนาจทางเศรษฐกิจ และประการที่สามคือ เพราะญี่ปุ่นบริจาคเงินจำนวนมากให้แก่สหประชาชาติ ประการที่สี่คือ เพราะญี่ปุ่นจะได้สะท้อนความคิดของชาติตนผ่านเวทีสหประชาชาติได้ และประการที่ห้าคือ เพราะญี่ปุ่นสร้างคุณูปการอย่างมากในกิจการหลาย ๆ ด้านของสหประชาชาติ⁴³

จากเหตุผลข้างต้น พอจะสรุปได้ว่าชาวญี่ปุ่นในปัจจุบันมีความภูมิใจในชาติตนเองทั้งด้านที่เป็นชาติมหาอำนาจได้โดยไม่ต้องครอบครองอาวุธนิวเคลียร์และมีศักยภาพด้านเศรษฐกิจสูงมากชาติหนึ่ง การที่รัฐบาลแสวงหาบทบาทด้านความมั่นคงอย่างแข็งขันโดยการรณรงค์เพื่อกำอึ่ถาวรแห่งสหประชาชาตินั้นถือเป็นหนึ่งในวิธีการเติมเต็มเกียรติภูมิแห่งชาติที่อยู่ใใจชาวญี่ปุ่นวิธีหนึ่ง อย่างไรก็ตาม อย่างไรก็ดี แม้ชาวญี่ปุ่นที่มีความรักประเทศและสนับสนุนประเทศอย่างเต็มที่ให้แสดงบทบาทในฐานะประเทศมหาอำนาจชาติหนึ่งมีจำนวนมากขึ้น แต่ก็มีชาวญี่ปุ่นอีกจำนวน

⁴¹ <<http://www.japantoday.com>>. May 2008.

⁴² Ibid.

⁴³ Reinhard Drifte, Japan's Quest for a Permanent Security Council Seat: A Matter of Pride or Justice, น. 104.

หนึ่งที่ไม่เห็นด้วยกับการรณรงค์เรื่องดังกล่าว ทั้งนี้เพราะเกรงว่า หากประเทศได้สถานะสมาชิกถาวรแห่งสหประชาชาติแล้วจะทำให้ญี่ปุ่นต้องใช้ง่ำลังในการรักษาความสงบร่วมกับชาติอื่น ๆ และนั่นจะเป็นการละเมิดข้อห้ามที่รัฐธรรมนูญได้กำหนดไว้

ทั้งนี้ข้อนำสังเกตประการหนึ่งคือ เมื่อมีการทำสำรวจความเห็นชาวญี่ปุ่นว่า เห็นด้วยหรือไม่กับการแก้ไขรัฐธรรมนูญมาตรา 9 ผลปรากฏว่า ชาวญี่ปุ่นไม่เห็นด้วยให้แก้ไขมาตรา 9 วรรค 1 จำนวน 81.6% เห็นด้วย 12.5% และไม่เห็นด้วยให้แก้ไขวรรค 2 จำนวน 54.5% เห็นด้วย 36.8%⁴⁴ ดังนั้นจึงอาจจะแปลความต้องการของคนญี่ปุ่นได้ว่า สนับสนุนให้ประเทศตนเข้าร่วมรักษาความมั่นคงระหว่างประเทศและสนับสนุนให้ญี่ปุ่นได้แก้ข้อถาวรของคณะมนตรีความมั่นคงแห่งสหประชาชาติ แต่ไม่สนับสนุนให้รัฐบาลส่งกองกำลังเข้าร่วมรบหรือรักษาความสงบระหว่างประเทศเช่นประเทศอื่น ๆ จากข้อแม้ดังกล่าวนี้เองจึงทำให้รัฐบาลญี่ปุ่นต้องหนักใจและใช้ความพยายามอย่างมากในการสร้างความเข้าใจในระดับระหว่างประเทศ เพราะการที่ญี่ปุ่นไม่สามารถสนับสนุนบุคลากรได้นั้นอาจสร้างความไม่มั่นใจให้กับประเทศที่จะออกเสียงสนับสนุนแก่ญี่ปุ่นว่าเมื่อญี่ปุ่นได้เป็นสมาชิกประเภทถาวรของคณะมนตรีความมั่นคงแล้วจะสามารถรักษาความสงบเรียบร้อยระหว่างประเทศได้จริงหรือไม่ โดยเฉพาะหากเกิดเหตุการณ์สงครามขึ้น

อย่างไรก็ดี อาจสรุปได้ว่าความรู้สึกชาตินิยมยังคงอยู่ในใจชาวญี่ปุ่นเรื่อยมาแต่อาจเปลี่ยนวิธีการแสดงออกแตกต่างกันไปตามยุคสมัย ในปัจจุบันนี้ไม่มีใครสงสัยในความเป็นชาติมหาอำนาจทางเศรษฐกิจของญี่ปุ่นแต่ความเป็นชาติมหาอำนาจในทางการเมืองระหว่างประเทศยังคงไม่เป็นที่ยอมรับในระดับกว้าง ชาวญี่ปุ่นต้องการให้ประเทศตนเป็นที่ยอมรับในสังคมโลกว่าญี่ปุ่นคือชาติมหาอำนาจชาติหนึ่งทั้งในด้านเศรษฐกิจและการเมือง และเสียงชาวญี่ปุ่นก็สนับสนุนให้รัฐบาลแสวงหาบทบาทในทางการเมืองระดับโลก ดังนั้นการรณรงค์เพื่อแก้ข้อถาวรของคณะมนตรีความมั่นคงจึงถือเป็นวิธีการหนึ่งในการสร้างความยอมรับของประเทศญี่ปุ่นในสังคมระหว่างประเทศนั่นเอง

⁴⁴ Prof. Toshihiro Yamauchi. "Recent circumstances of constitutional revisionism." <<http://www.jicl.jp/english/related/backnumber/20080707.html>>. 21 April 2008.

จากมูลเหตุจูงใจที่ญี่ปุ่นต้องการเป็นสมาชิกถาวรของคณะมนตรีความมั่นคงจากปัจจัยภายในทั้ง 4 ปัจจัยข้างต้นนั้นทั้งด้านศักยภาพทางเศรษฐกิจ ความพยายามของผู้นำ กระทรวงการต่างประเทศ และมติมหาชน สะท้อนสิ่งหนึ่งได้ดี คือ ญี่ปุ่นต้องการได้เก้าอี้ถาวรเพราะต้องการเสริมสร้างเกียรติภูมิแห่งชาติและต้องการการยอมรับจากประชาคมโลกเป็นสำคัญ ญี่ปุ่นเห็นว่าญี่ปุ่นมีความพร้อมในทางเศรษฐกิจแล้ว ประกอบกับทั้งผู้นำญี่ปุ่น กระทรวงการต่างประเทศซึ่งเป็นหน่วยงานหลักในการดำเนินนโยบายระหว่างประเทศ และมติมหาชน มีความคิดไปในทางเดียวกันว่า ญี่ปุ่นพร้อมแล้วที่จะก้าวขึ้นมามีบทบาทในทางการเมืองระหว่างประเทศด้วยหลังจากที่ดำเนินนโยบายหลักเลี่ยงการเข้ามาพัวพันในเรื่องการเมืองระหว่างประเทศมานาน แม้ญี่ปุ่นจะได้รับการยอมรับว่าเป็นมหาอำนาจทางเศรษฐกิจหนึ่งของโลกแต่ญี่ปุ่นยังคงไม่ได้รับการยอมรับว่าเป็นมหาอำนาจในทางการเมืองของโลกเท่าใด ดังนั้นการแสดงความต้องการและผลักดันอย่างมากในเรื่องความต้องการได้ที่นั่งถาวรนี้เป็นการสะท้อนว่า ญี่ปุ่นต้องการได้รับการยอมรับจากโลกว่าญี่ปุ่นคือประเทศมหาอำนาจประเทศหนึ่งในด้านการเมือง เวทีคณะมนตรีความมั่นคงในส่วนของสมาชิกประเภทถาวรคือเวทีหนึ่งที่มีความพิเศษและได้รับการยอมรับอย่างไม่มีข้อสงสัยว่าประเทศที่ดำรงตำแหน่งสมาชิกถาวรในคณะมนตรีความมั่นคงนี้คือประเทศมหาอำนาจในด้านการเมือง ดังนั้นหากญี่ปุ่นได้ก้าวขึ้นมาเป็นส่วนหนึ่งของคณะมนตรีในส่วนของสมาชิกถาวรได้ ญี่ปุ่นย่อมจะได้รับการยอมรับว่าเป็นประเทศมหาอำนาจหนึ่ง เช่นเดียวกับ สหรัฐอเมริกา จีน อังกฤษ ฝรั่งเศส และรัสเซีย ซึ่งจะเป็นการเสริมสร้างเกียรติภูมิแห่งชาติด้วยเช่นเดียวกัน